

Razvoj kanabis turizma

Kadija, Mara

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:465269>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-29**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

MARA KADIJA

RAZVOJ KANABIS TURIZMA

Diplomski rad

Pula, 2020.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

MARA KADIJA

RAZVOJ KANABIS TURIZMA

Diplomski rad

JMBAG:0303042170

Redovita studentica

Studijski smjer: Turizam

Predmet: Selektivni turizam

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Ekonomija

Znanstvena grana: Trgovina i turizam

Mentor: doc.dr.sc. Aljoša Vitasović

Pula, rujan 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana **Mara Kadija**, kandidat za magistra poslovne ekonomije ovime izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student _____

U Puli, _____ 22.rujna _____ 2020. godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, **Mara Kadija** dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom **Razvoj kanabis turizma** koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 22.rujna 2020.

Potpis _____

Sadržaj

1. Uvod	1
1.1. Predmet i cilj rada.....	1
1.2. Metodologija	2
1.3. Struktura.....	2
2. Općenito o kanabisu	4
2.1. Povijest kanabisa u svijetu	7
2.2. Kanabis kultura.....	11
2.3. Stavovi	14
2. 4. Konzumacija kanabisa	17
3. Kanabis turizam	20
3.1. Karakteristike kanaturista	22
3.2. Socijološki pristup motivaciji kanaturista	24
3.2.1. Geografski pomak	25
3.2.2. Promjena socijalnog identiteta	26
3.2.3. Promjena moralnog identiteta	27
3.3. Potrošnja kanaturista.....	27
3.4. Turističke aktivnosti kanabis destinacija	28
3.4.1. Turističke aktivnosti temeljene na rekreacijskom kanabisu	29
3.4.2. Turističke aktivnosti temeljene na medicinskom kanabisu	33
4. Turističke destinacije kanabis turizma	36
4.1. Nizozemska.....	37
4.1.2. Amsterdam.....	39
4.2. Colorado.....	40
4.2.1. Denver	43
4.3. Kanada.....	45
4.3.1. Smith Falls – strategija razvoj kanabis turizma 2019/2020	48
5. Učinci na destinaciju	50
5.1. Kreiranje novih radnih mjesta	54
5.2. SWOT analiza kanabis turizma	57
5.3. Trendovi i izazovi u razvoju kanabis turizma	58
6. Zaključak	62
Literatura	64

1.Uvod

Kretanja zemljopisnim prostorom događala su se kroz čitavu ljudsku povijest, a najznačajnija za turizam su ona koja dolaze nakon industrijske revolucije. Značajne promjene u radnom odnosu, intenzivni razvoj prijevoznih sredstava i komunikacije ostavili su posljedice na promjene u društvenom ponašanju. S vremenom, porasla je turistička potražnja za novitetima u turističkoj ponudi destinacija, a u usporedbi sa starim oblicima putovanja, modernije verzije često su povezane s preobražajem svakodnevnog života. To je jedan od razloga zašto se javljaju selektivni oblici turizma. Drugi bitan razlog je problem sezonalnosti u turističkim destinacijama. Sezonalnost je rezultat razvoja masovnog turizma, stoga turistički stručnjaci na razne načine pokušavaju barem ublažiti sezonalnost u destinaciji. Kreativni razvoj turističke ponude vrlo je bitan pri isticanju destinacija u ponudi nekog oblika selektivnog turizma. Kako su se u vrlo kratko vrijeme razvili različiti oblici turizma i interesi u turističkom svijetu, kreatori turističke ponude pokušavaju pod svaku cijenu napraviti korak naprijed od svoje konkurencije i razviti što inovativniju ponudu u destinaciji kako bi privukli određene skupine turista. Može li se u tom kontekstu razgovarati o drogama? Postavljeno pitanje razmotrit će se u razvoju kanabis turizma. Teorije svjetonazora turizma objašnjavaju kako diskurs, zastupljenost i praksa oblikuju prostore za slobodno vrijeme i turizam uz što se često događa zanemarivanje zakona i politike. Labavljenjem strogih zakonodavnih mjera i politika otvraju se prilike za homogenost i usklađivanje različitih čimbenika u razvoju destinacije. Hipoteza ovog rada je da proces širenja normalizacije uporabe kanabisa u zapadnim društvima utječe na razvoj kanabis turizma, stoga je u nastavku ispitan u tome kontekstu.

1.1.Predmet i cilj rada

Predmet istraživanja ovog rada je razvoj kanabis turizma kao podvrste narko turizma. Obradom izabrane teme pokušava se objasniti kanabis turizam, pokazati na primjerima razvoj turističkih destinacija kanaturizma, ekonomski i društveni učinci na destinaciju. Kroz sadržaj ovog rada pokušava se uvidjeti uloga kanabis turizma u sveopćem pojmu turizma, aktualnosti i trendovi, te budući izazovi koji se mogu očekivati na turističkoj kanabis sceni.

Cilj rada obuhvaća:

- razumjevanje potrebe za razvojem selektivnih oblika turizma,
- definiranje pojma kanabis turizma,
- socijološki pristup motivaciji i razumijevanje kanaturista, te
- upravljanje destinacijama i aktivnostima ovog oblika turizma.

Upotrebu kanabisa u turizmu razumijevamo u kontekstu normalizacije u zapadnom društvu nudeći objašnjenja veza između društva, trendova, zakonodavstva i turizma. Temeljna pretpostavka ovog rada je razvoj kanabis turizma u destinaciji, stoga će biti istražena u tom kontekstu.

1.2. Metodologija

Unatoč velikom broju neformalne literature, akademske studije kanabis turizma vrlo su oskudne, stoga je ovaj rad nastao povezivanjem ograničenih količina podataka. Ova studija naglašava važnost proučavanja upotrebe kanabisa u turizmu u odnosu na svakodnevni život turista otkrivajući različite motive iz istraživanja u destinacijama. Vrlo je malo literature na temu turističkih putovanja koja uključuju konzumaciju droga pa je ovaj rad nastao istraživanjem strane literature i pretpostavkama na temelju dostupnih podataka.

Slijedeće znanstvene metode korištene su u pisanju ovog rada: induktivna i deduktivna metoda, metoda sinteze, metoda specijalizacije, komparativna metoda, deskriptivna i povijesna metoda, statistička i Delfi metoda.

1.3. Struktura

Diplomski rad se sastoji od šest povezanih dijelova, uključujući uvodni dio i zaključak. U uvodnom dijelu, prvom poglavlju, definirani su problemi istraživanja, ciljevi, metode rada, te struktura rada.

U drugom poglavlju definiraju se osnovne karakteristike kanabisa kao biljke, povijest širenja kanabisa po svijetu, pojava kanabis kulture, stavovi i konzumacija.

U trećem poglavlju rada objašnjava se pojam kanabis turizma (kanaturizam), uzroci i potrebe za istim, te motivacija turista orijentiranih na odmor uz uživanje kanabisa. Kroz socijološki pristup pokušava se objasniti kako geografski pomak, promjena socijalnog i moralnog identiteta utječu na odluke putnika, te kolika je njihova potrošnja u destinaciji. Definiraju se i istražuju turističke aktivnosti razvijene u kanabis destinacijama, temeljene na rekreacijskom i na medicinskom kanabisu.

Četvrti dio ovog diplomskog rada bavi se destinacijama koje su prepoznale važnost razvoja kanabis turizma, konkretno: Nizozemska, Colorado i Kanada; njihovim primjerima razvoja, planiranju i rezultatima.

Peto poglavlje govori o pozitivnim i negativnim učincima kanabis turizma na destinaciju i kreiranju novih radnih mjesta. Izrađena je SWOT analiza u koja daje uvid u pozitivne i negativne strane razvoja ovakvog oblika selektivnog turizma, te u pretpostavke za budućnot razvoja gdje će se susresti sa različitim trendovima i izazovima.

U zaključku će se zažeti glavne misli i ideje ovog rada, napomenuti koja pitanja ostaju otvorena te koja područja trebaju biti istražena s obzirom na obrađenu temu.

Vrijedni naglasiti kako ovaj rad ne zagovara legalizaciju kanabisa, već istražuje relativno novi oblik selektivog turizma namijenjen turistima sa specijalnim interesima, naglašava potencijale razvoja i već postojeću turističku ponudu imajući u vidu da u svijetu postoji veliki broj korisnika kanabisa.

Razvojem kanabis turizma pretpostaviti tržišne prilike ukoliko se upravlja na odgovarajući način da se potakne putovanje izvan tradicionalnih turističkih žarišta.

2. Općenito o kanabisu

Kanabis (lat. *Cannabis*; konoplja) je jednogodišnja, dvodomna zeljasta biljka i jedan od najstarijih psihoaktivnih usjeva poznatih čovječanstvu čija kultivacija datira tisućama godina unatrag. „Kanabis je generičko ime za konoplju, adaptivni i vrlo uspješan godišnjak koji raste u umjerenim i tropskim zonama svijeta.”¹Kroz ovaj rad koristi će se naziv kanabis zbog lakšeg razumijevanja i povezivanja, te jednostavnije interpretacije. U mnogim literaturama mogu se pronaći različita mišljenja o broju vrsta ove biljke jer još nema znanstvenog konsenzusa. Neki autori smatraju da postoji samo jedna vrsta *Cannabis Sativa* sa dvije podvrste: *Sativa* i *Indica*, drugi uz *Cannabis Sativu* priznaju postojanje vrste *Cannabis Indica* kao zasebne vrste, dok treći u osnovne vrste ubrajaju i *Cannabis Ruderalis*. Smatra se da su križanjem ovih vrsta nastale današnje mnogobrojne varijante koje se nazovaju „hibridi”. Navedene osnovne vrste međusobno se razlikuju po brojnim obilježjima, prostim okom uočivo prema: visini, razgranatosti biljke i različitom izgledu samih listova. Stabljike i listovi svih vrsta kanabisa prekriveni su kratkim dlačicama, a tvari koje imaju halucinogena svojstva biljka izlučuje upravo u „dlačicama” koje se u većim nakupinama pojavljuju na svim dijelovima cvjetova ženskih biljki.²

Cannabis Sativa (hrv.industrijska konoplja) najraširenija je vrsta, uzgaja se na otvorenom jer može narasti do visine od 6 metara, a karakterizira je slaba razgranatost. Industrijska konoplja nije psihoaktivna biljka jer je razina THC-a manja od 0.2% istoga se od davnina koristila u proizvodnji ulja, odjeće, goriva i ostalog. Konopljino vlakno odlikuje se velikom čvrstoćom, elastičnošću, dugotrajnošću i otpornošću na vodu pa se koristilo u proizvodnji užadi, jedara, izradi obuće i odjeće, šatora i drugog. Sjeme konoplje sadrži više od 30% ulja koje se koristi i u ljudskoj prehrani, dok se sjemenom mogu hraniti perad i ptice.³

Cannabis Indica (hrv. indijska konoplja) klasificirana je 1783.godine i potječe iz Indije. Biljka može narasti od 90-120 centimetara, gustih je grana i piramidalnog oblika, te sadrži veliki udio psihoaktivne tvari THC; pogodna je za uzgoj u zatvorenom prostoru;

¹ M. Booth, *Cannabis: A history*, Bantam, 2004., str.15

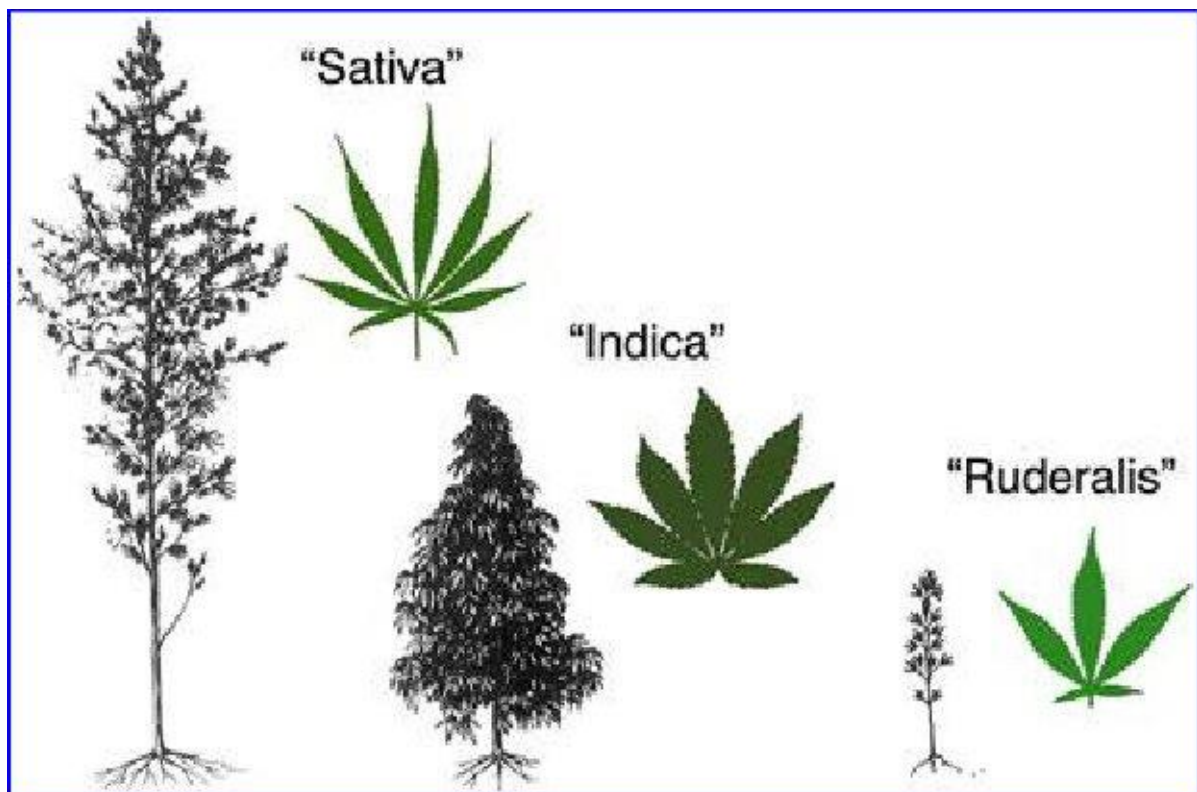
² M. Markus Klarić, D. Klarić, O.Brborović, K. Capak, *Marihuana – zlouporaba i medicinska uporaba*, J. appl. health sci. 2020; str.137-151

³ I. Kolak, *Tabu turizam u Europskoj Uniji*, Završni rad, Međimursko sveučilište u Čakovcu: Stručni studij menadžmenta u turizmu i sporta, 2016.,str 10

najučestalija droga na svjetskom ilegalnom tržištu. Današnji trendovi ilegalne sadnje i uzgoja indijske konoplje pokazuju sve veću učestalost unutarnjih plantažnih sadnji (engl. *indoor*).⁴

Cannabis Ruderalis (hrv. divlja, ruderalna konoplja) prvi put je evidentirana u Sibiru, u Rusiji 1924.godine, a danas se koristi u genskom modificiranju sjemena, odnosno križanju sa ostalim psihoaktivnim vrstama kako bi se postigao što kraće vremensko razdoblje dozrijevanja biljke. Nije psihoaktivna vrsta, što znači da ima vrlo nizak udio THC-a. Naraste do visine od 60 cm, a može se prepoznati po tome što ima vrlo malo grana ili ih uopće ne posjeduje. Vrsta *Cannabis ruderalis* prilagođena je hladnijim područjima.⁵

Slika br.1 : Razlika između vrsta: *Cannabis Sativa*, *Cannabis Indica* i *Cannabis Ruderalis*

Preuzeto: Cannabis-vernacular-taxonomy-image-adapted-from-Anderson-71-courtesy-of-the-Harvard_W640

⁴ M. Markus Klarić, D. Klarić, O.Brborović, K. Capak, op. cit., str. 137-151

⁵ M.Petak, *Upotreba konoplje – etnološko- antropološki i bioetički aspekti*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2016., str.17

Jedan od ključnih pojmova pri istraživanju kanabisa su kanabinoidi. To je naziv za skupinu aktivnih kemijskih spojeva⁶ koji su svojstveni kanabisu te oni, simplificirano rečeno, komuniciraju s receptorima koji su dio endokanabinoidnog sustava u ljudskom organizmu.⁷ Najznačajniji su THC i CBD. Kanabis je zanimljiv korisnicima zbog kanabinoida delta-9-tetrahidroksikanabinol (skraćeno tetrahidrokanabinol), prethodno spomenut psihoaktivni THC. Tetrahidrokanabinol se u biljci ne nalazi u svojem aktivnom obliku, već u obliku tetrahidrokanabinolinske kiseline (THCA). Tetrahidrokanabinolinska kiselina u reakciji dekarboksilacije, koju katalizira toplina, prelazi u tetrahidrokanabinol. To znači da, ako osoba konzumira sirovu biljku, odnosno biljku koja nije toplinski obrađena, neće osjetiti njezin psihoaktivni učinak.⁸

Tetrahidrokanabinol (THC) odgovoran je za psiho-aktivno djelovanje biljke, a drugi spomenuti kanabinoid – kanabidol (CBD) nema psiho-aktivno djelovanje te mu se pridaje širok spektar utvrđene i potencijalne medicinske primjene.⁹ Osim kanabinoida, kanabis sadrži i druge važne spojeve, no za potrebe rada još su izdvojeni aromatični – terpeni. To su aromatski spojevi koji omogućuju razlikovanje različite sorte kanabisa po mirisu i okusu. Isto tako su relevantni zbog potencijalnog terapijskog učinka kroz sinergijsku interakciju s kanabinodima.¹⁰

Različite vrste biljki zahtijevaju različiti uzgoj, pogotovo hibridi koji su genetički modificirani, te imaju jaku koncentraciju THC-a, veću čak od 30%. Ukoliko biljka sadrži manje od 0,2% THC-a ona se ne smatra drogom. Kanabis zajedno s duhanom, alkoholom i kofeinom spada u skupinu najčešće konzumiranih „droga”.¹¹

Naziv marihuana, koji se danas rabi u gotovo cijelom svijetu, dolazi iz američkog govornog područja, gdje se uvriježio zbog prisutnosti u meksičkim imigrantskim zajednicama.¹² Marihuana označava osušene vrhove i listove ženske biljke kanabisa u cvatu ili nakon cvatnje vrste *Cannabis Indica*. Najčešće se konzumira pomoću ručno rolnih smotuljaka u kombinaciji s duhanom (engl. *joint*), lulama (engl. *pipes*) ili

⁶ A.Zuardi, *Cannabidiol: From an inactive cannabinoid to a drug with wide spectrum of action*

⁷ G. Ilić, *Medikalizacija kanabisa u Hrvatskoj*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu: Filozofski fakultet, 2016., str.14

⁸ M. Markus Klarić, D. Klarić, O.Brborović, K. Capak, op. cit., str. 137-151

⁹ A.Zuardi, op. cit., str. 247

¹⁰ G. Ilić, op.cit.,str.9

¹¹ I.Kolak, op.cit.,str.10

¹² N. Dubreta, *Društvo i odnos prema drogama*, Hrvatska sveučilišna naklada, 2005., str. 29

bongovima (engl. *waterpipes*).¹³ U Republici Hrvatskoj su popularni različiti žargonizmi kao: marica, žiža, trava, šit (hašiš)...

Kad se govori o ostalim produktima *Cannabis Indice*, hašiš (smola, od crne, tamnosmeđe do svjetlosmeđe boje, karakterističnog sladunjavog mirisa) i hašišovo ulje (hašiš se dobiva struganjem s lišća i stabljike, dok se ulje proizvodi otapanjem smole uz razna otapala – eter, aceton, benzol...) imaju znatno jaču koncentraciju od marihuane, od 20 do 50 % THC-a, ali su isto tako, globalno gledajući, manje zastupljeni u zlouporabi. Hašiš i ulje namijenjeni su isključivo zlouporabi.¹⁴

Najveći proizvođači kanabisa i njegovih proizvoda su Libanon, Maroko, Pakistan, Nigerija, Gana, Kamerun i Kenija. Također velike količine spomenute droge uzgajaju se i u Kolumbiji, Meksiku, Južnoafričkoj Republici, te Kazahstanu.

2.1. Povijest kanabisa u svijetu

Različita povijesna i antropološka istraživanja otkrivaju kako uloga kanabisa u društvu ovisi o kulturnom, političkom i klimatskom kontekstu, te upravo na taj način dolazi se do kulturoloških razlika o stavovima u vezi kanabisa. Mnogo je zapisa o tome da čovjekova primjena kanabisa seže daleko u prošlost gdje su drevni narodi koristili kanabis u svrhu duhovnosti, prehrane i medicine. Vjeruje se da je interakcija ljudi i kanabisa započela prije otprilike 12 000 godina.¹⁵

Prema izvješću Barneya Warfa upotreba kanabisa proširila se iz Azije prema ostalim dijelovima svijeta. Pretpostavlja se da su prvi uživatelji bili nomadi koji su nastanjivali ravnice središnje Azije, koji su kanabis donijeli u Kinu, a potom i u Indiju.¹⁶ Najraniji zapisi svjedoče o korištenju kanabisa u kineskoj medicini tijekom vladavine Chen Nunga 5000 godina prije Krista koji je ujedino nazvan Ocem kineske medicine. Osim u medicinske svrhe, kinezi za biljku kanabisa kasnije koristili za izradu odjeće, obuće, užadi i ranog oblika papira. Drugi dokumenti, koji govore o korištenju kanabisa, su

¹³ I.Kolak, op.cit.,str 11

¹⁴ M. Markus Klarić, D. Klarić, O.Brborović, K. Capak, op. cit., str. 137-151

¹⁵ E.L. Abel, *Marihuana - The First Twelve Thousand Years*, 1980, str.171

¹⁶ H. Neziri, *Primjena marihuane u terapijske svrhe - pro i contra*, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Farmaceutskobiokemijski fakultet, 2015., Str.16

kamene ploče iz egipatskog kraljevstva s kraja Pete Dinastije, a datiraju do 2350 godina prije Krista. U njima je pisano o medicinskim koristima kanabisa kao protuupalne biljke.¹⁷

Premda je najveća upotreba kanabisa bila u medicinske svrhe drevnih naroda i naroda koji trenutno prebivaju na nekoj od Zemljinih polutki, povjesničari također ističu primjenu kanabisa u rekreativne svrhe prilikom brojnih ritualnih obreda, ali i primjena kanabisa u industrijske svrhe.

Grčki povjesničar Herodot bilježi kako je nomadsko pleme Skita održavalo pogrebne ceremonije u kojima je bilo uključeno pročišćavanje udisanjem dima iz zapaljenih sjemenki kanabisa.¹⁸ Stanovnici stepa bi nakon sahrane nekog istaknutijeg člana plemena napravili šator koji je imao ulogu parne kupelji, gdje se na užareno kamenje na podu bacalo sjemenje konoplje vrste *Cannabis ruderalis*. Zahvaljujući niskim temperaturama na području Sibira, uz dobro očuvana tijela pokojnika, pronađeni su šatori, u kojima su se nalazile posude bakra, ispunjene sjemenkama kanabisa.

Ovaj prvi etnografski opis potvrdio je i ruski profesor S. I. Rudenko, koji je ujedno otkrio kako je kanabis u Skita bio upotrebljavan svakodnevno, a žene su ga koristile jednako kao i muškarci. Rudenko je otkrio i majice istkane vlaknima kanabisa. Kasnije su istraživači pronašli dobro očuvano tijelo žene, koje je ležalo zaleđeno u grobnici preko 2000 godina. Na ruskoj mumiji pronađene su tetovaže, koje su upućivale kako se radi o Skitskoj princezi i svećenici. Uz mumiju su se nalazili i neki njezini predmeti, između kojih je pronađena mala posudica kanabisa. Smatra se da su Skiti zakopavali svoje svećenike zajedno s kanabisom, kako bi oni mogli voditi religijske rituale i u idućem životu. Čini se kako su upravo Skiti migracijama iz Male Azije na zapad proširili ritualnu upotrebu kanabisa u južne i istočne dijelove Europe.¹⁹

Osim u Sitskim ritualima, kanabis se koristi(o) u hinduizmu i budizmu. Hinduistički svećenici koristili su kanabis kao jednu od sastavnica u vođenju duhovnog života. U

¹⁷ M.Batori, A.Žerovnik, K. Barać, D. Babić, Pozitivni učinci kanabisa na zdravlje, Zdravstveni glasnik, 2018, str.50-59

¹⁸ N. Dubreta, op.cit.,str.27

¹⁹ loc.cit.

Vedama se kanabis još opisuje kao i izvor sreće.²⁰ Vjerovalo se da dim kanabisa štiti od zlih duhova, pa se tako koristio u raznim religijskim prigodama. Što se tiče budizma, u većini netradicionalnih oblika korištenje kanabisa se odvija svakodnevno, kako u prošlosti, tako i danas. U planinama Tibeta ovu biljku doživljavaju svetom zbog legende koja kaže da je Buddha u svom putu ka prosvjetljenju, tijekom šest godina živio prehranjujući se samo sjemenkama kanabisa.²¹ Velika važnost kanabisu pridaje se i u meditacijskim ritualima koji imaju veliku važnost na putu ka prosvjetljenju.

Drevni sumerani su svakodnevno svoja božanstva štovali izgaranjem kanabisa jer su vjerovali kako pomoću njega upostavljaju komunikaciju s bogovima.

Kada govorimo o povijesti kanabisa, vrlo je važno spomenuti Indiju u kojoj je kanabis imao izrazito važnu ulogu u običajima. Upotreba kanabisa medicinske svrhe bila je uobičajena za liječenje grčeva, glavobolja, bronhitisa i brojnih drugih problema, a u narodnoj medicini ljudi su bacali u vatru grane kanabisa jer su vjerovali kako će na taj način nadjačati zle sile. U Indiji se koriste različiti proizvodi od biljke *Cannabis indica*: bhang, ghanja i charas. Bhang su listovi marihuane, pomiješani sa začinima, koji se konzumiraju kao napitak.²² Bhang je bio dio socijalnih aktivnosti, pogotovo na posebnim svečanostima, za vrijeme kojih se najčešće koristio, a ujedno je predstavljao simbol za gostoljubivost. Ghanja ili ganja je lišće i vrhovi biljke, koji se puše. Za pušenje se nerijetko koristi lula ili chillum – stožasta cijev napravljena od gline, koja sadrži rupu u sredini za uvlačenje dima. Charas ili hašiš, čista smola, od koje se ponekad radi i ulje. Osim što je ljekovito, ulje uzrokuje i višesatne psihodelične efekte. Indijski sveti ljudi, fakiri, poznati po hodanju po užarenom ugljenu i ležanju na krevetu od čavala, vjerovali su kako ih charas zbližava s bogom.²³ Indijci uvršavaju kanabis u jednu od pet kraljevskih biljaka koje opuštaju ljude od stresa.

Upravo zbog indijskog utjecaja, kanabis je počeo uzgajati i u Egiptu. Egipćani su ga koristili za proizvodnju užadi i za pušenje hašiša zbog njegovog psihoaktivnog učinka. Iz Egipta se biljka proširila u ostatak Afrike. U Etiopiji su pronađene cijevi za

²⁰ M.Petak, op.cit.,str.22

²¹ C.Bennet, *Cannabis and the Soma Solution*, Trine Day ,2010.

²² D. Plečko, *Droge: bič novog doba*, K-2, Samobor, 1997., str.23

²³ M. Petek, op.cit, str.21

pušenje kanabisa koje datiraju iz 1320. -te godine prije Krista.²⁴ Povjesničari smatraju da su Svahili trgovci bili ti koji su prevozili kanabis sa Istočne obale Afrike na Zapadnu.

Na teritorij zapadne hemisfere kanabis su prvi donijeli Španjolci, 1545.godine i od početka ga uzgajali na području Čilea. Godine 1607. kanabis je među usjevima koje je Gabriel Archer promatrao kako ga uzgajaju domoroci u glavnom selu Powhatan, na području kojeg se danas nalazi grad Richmond, u saveznoj američkoj državi Virginia. Zbog jakih vlakana biljku su koristili za izradu konopa, jedara i odjeće, sve do 1890.godine kada je pamuk zamijenio kanabis i postao glavni urod, dok se uzgoj kanabisa drastično smanjio.

Kada danas kažemo riječ kanabis, jedna od prvih asocijacija jest Jamajka. Jamajčani su poznati u svijetu kao veliki štovatelji ove biljke, međutim zanimljivo je da tek sredinom 19. stoljeća, kada su indijski robovi bili prisiljeni od strane britanskih vlasti napustiti Indiju i preseliti se kao radnici na Jamajku, kanabis pronalazi svoj put do tamošnjeg stanovništva i postaje religijskim sakramentom. Pod upravom Velike Britanije, gotovo je cijeli otok pretvoren u veliku plantažu šećera za čije se potrebe uvezilo na tisuće robova. Indija se pokazala velikim potencijalom u opskrbljivanju Engleza robovima kao jeftinom radnom snagom pa su upravo preko radnika indijska religija i filozofija doprle su do jamajčanskog stanovništva.²⁵

U vrijeme 1800.godine plantaže kanabisa uzgajale su se u Missisippiju, Kaliforniji, Južnoj Karolini, Nebraski, Georgia, New Yorku i Kentuckyju. U istom razdoblju pušenje hašiša bilo je vrlo popularno u Francuskoj, a u manjoj mjeri i u Sjedinjenim Američkim Državama.

Najmlađa „korisnica kanabisa“ jest Australija. Na teritorij Australije kanabis dolazi 1788.godine, Prvom flotom (engl.The First Fleet) iz Velike Britanije, u nadi da će se komercijalno proizvoditi u novoj britanskoj koloniji.

Kako bi bolje razumjeli temu kanabis turizma i legalizaciju u rekreativne svrhe, bitno je imati uvid u svjetsku povijest rasprostranjenja i korištenja ove biljke. Korištenje

²⁴ V. Rubin, *Cannabis and culture*, Mouton de Gruyter, 1975. str. 126

²⁵ M.Petak, op.cit.,str.25

kanabisa ima tisućljetnu povijest stoga je razumljivo to što i danas postoji veliki broj pojedinaca koji, bez obzira na zakonske regulative, uzgaja i koristi biljku kako u medicinske, tako i rekreativne svrhe.

2.2. Kanabis kultura

Pod pojam „kanabis kultura“ može se uvrstiti društvena atmosfera ili niz različitih, povezanih društvenih događanja koja ovise o konzumaciji kanabisa kao rekreativne droge ili lijeka. Kroz dugu povijest korištenja, kanabis je razvio svoj vlastiti jezik i humor, implicirao se u životne stilove, glazbene žanrove, književnost, umjetnost i religiju.

Moderno doba duhovnu upotrebu kanabisa povezuje s pokretom Rastafari započetog 1930.-ih godina na Jamajci. Pokret se javlja iz potrebe crnačkog naroda potisnutog od strane bijelaca da zadrži svoj ponos, pokuša ukloniti ostatke ropstva, te se osloboditi iz kolonija, steći jednaka prava kao i bijelci, dokazati da su i oni ljudi koji zavrijeđuju slobodu i poštovanje.²⁶ Rastafarijanci vjeruju kako je jedini pravi bog etiopski car Haile Selassie, a Etiopija obećana zemlja Zion. Zagovornici ovog vjersko-političkog pokreta smatraju kanabis medijem, sredstvom za komunikaciju s bogom. Vjeruju kako im inhaliranje dima pomaže kako bi dostigli više stanje uma, a sama konzumacija smatra se svetim ritualom. „*Joint*“ koji kruži simbolički predstavlja isto ono što je navedeno u brojnim interpretacijama njegova kruženja koje su govorele kako o „navođenju na drogu“ tako i o simbolu „sjedinenja“, „bliskosti“, „dijeljenja zajedničkog dobra“ i sl.²⁷ Prema vjerovanju rastafarijanaca, povezanost s okolinom se, također, postiže i glazbom pa je upravo na temelju toga potkraj 1960.-ih nastao i glazbeni smjer reggae, čiji su stihovi prožeti političkim idejama ističući crnačku samosvijest, ljubav prema čovjeku, bogu i život u skladu s prirodom.

Konzumacija kanabisa predstavljala je, za neke i danas predstavlja, vrlo bitno obilježje za nekoliko zapadnjačkih kultura, beat generaciju, hipije, hipstere (supkulture iz 1940ih godina i suvremene supkulture), ravere i hip-hopere. Stav ovih skupina ljudi o kanabisu bio je bitno drugačiji nego stav vlasti i društva u SAD-u. On

²⁶ www.znanje.org.

²⁷ N. Dubreta, op.cit.,str.299

je za njih bio dio načina života i kulture, dok su Amerikanci u to vrijeme vjerovali da je konzumacija kanabisa odgovorna za nepredvidivo ponašanje ljudi, te da uvijek dolazi u „paketu“ s kriminalom. U školama se u to vrijeme čak provodila edukacija učenika o kanabisu kao srodniku heroina.²⁸ Što je broj korisnika bio veći, bilo je sve jasnije da kanabis nije opasan toliko koliko se do tada govorilo. Sam način na koji se kanabis konzumirao, pušenje *jointa* koji ide u krug od osobe do osobe, simbolizirao je mladeži zajedničko iskustvo i ujedinjavao je ljude različitih interesa i stavova.²⁹

Beat generacija ili beat pokret (engl. potučeni, »prebijeni« naraštaj), naziv za skupinu američkih pisaca (*beatnika*) 1950-ih god., koji su se suprotstavljali građanskim vrijednostima i potrošačkoj civilizaciji zagovarajući nonkonformizam, individualizam i književnost prosvjeda. Apolitični i ravnodušni prema društvenim problemima, tražili su osobno oslobađanje kroz meditaciju, droge, jazz i sl. Njihovo je pjesništvo često kaotično, ali, u najboljim ostvarenjima, vrlo sugestivno.³⁰

Uporaba kanabisa bila je sveprisutna u ovom pokretu, a tijekom 1950-tih godina Aldous Huxley je objavio knjigu „Vrata percepcije“ s čime je dodatno utjecao na konzumiranje kanabisa, te kasnije i na hippi pokret.

Hipie pokret javlja se potkraj 1960.-ih godina na zapadnoj obali SAD-a, otkud se proširio na čitavu Ameriku i Europu. Pokret hipija nastao je kao reakcija na rat u Vijetnamu, militarizam, nasilje, opasnost od nuklearnog rata i seksizam. Hipiji se odlikuju nekonvencionalnim izgledom- dugom kosom, šarenom odjećom, često urešenom cvijećem, pa su i nazvani „djeca cvijeća“.³¹ Mnogi su hipiji koristili kanabis, smatrajući ga ugodnim i dobroćudnim. Protukultura šezdesetih godina 20. stoljeća identificirana je kao doba koje "sažima godine slave moderne kulture kanabisa", a

²⁸ C. Barry , P. Dennis, *Marihuana*, Celeber, Zagreb, 2004

²⁹ loc.cit.

³⁰ www.enciklopedija.hr

³¹ Proleksis enciklopedija online, 2012.

Woodstock festival je služio kao vrhunac hippie revolucije u SAD-u i, prema mišljenju mnogih, krajnji primjer kulture kanabisa na djelu ".³²

Izraz „hipster“ definira dvije kulturne skupine: supkulturu 1940-ih godina u Americi- ljubitelji jazz glazbe i suvremenu današnju supkulturu. Rani hipsteri bili su mladi bijelci koji su usvojili kulturu crnačkih jazz glazbenika i u skladu s time konzumirali kanabis. Za vrijeme Prohibicije u Sjedinjenim Državama u velikoj mjeri razvio se organizirani kriminal, a prodaja kanabisa se vršila u klubovima gdje se obično svirao jazz. Današnje hipstere definira bijeg od suvremenog društva i popularne kulture, suprotstavljaju se stanju u državi i vraćaju retro stil, vrijednosti i način života. Mnogo toga se promijenilo kroz godine, ali u suštini i jedni i drugi izražavaju svoje stavove kroz stil kojeg temelje na unutarnjoj i vanjskoj slobodi. Uz hipstere se i danas povezuje stereotip konzumacije kanabisa.

Amerika je kolijevka razvoja hip-hop kulturnog pokreta koji se razvio na ulicama New York-a 1970-ih godina odakle se brzo proširio i po cijelom svijetu. Afroamerikanci, Jamajčani i Portorikanci osnovali su ovaj pokret u kojem svoje stavove izražavaju putem glazbe (rap), akrobatskog plesa (breakdance) i uličnih umjetnosti (grafiti). Smatra se da su upravo Jamajčani bili ti koji su prenijeli učestalo konzumiranje kanabisa u ovaj pokret.

Rave je izraz koji se koristi kako bi se opisala supkultura nastala 1980-ih godina u Chicagu iz glazbenog žanra house koji se svrstava u elektroničku glazbu. Procvat doživljava na klupskoj sceni u Sjedinjenim Američkim Državama i Ujedinjenom Kraljevstvu. Upravo članovi ove supkulture smatraju se najvećim uživateljima različitih droga, među kojima u velikoj mjeri i kanabisa.

Utjecaj kanabisa vidi se i u kinematografiji- jednoj od najvećih industrija i umjetnosti, te najučinkovitijih načina propagande. Kao i svaka umjetnost, ona odražava društveno stanje, želje i stavove. Postoji podvrsta komedijografskog filma „stoner

³² N. Brownlee, *This is cannabis*, 2002.

film" upravo za korisnike kanabisa, gdje je on glavna tema filma ili nadahnjuje veliki dio zapleta. Kanabis je vrlo česta tema dokumentarnih i eksploatacijskih filmova.

Osim na različite pokrete, glazbu i film, kanabis je utjecao na književnike i književnost. Europski književnici su još u 1800.-toj godini prihvatili hašiš kao stimulator ideja. U Parizu je postojao „Club des Hashischins“, klub namijenjen konzumaciji kanabisa (točnije hašiša), čiji su članovi bili književni velikani: Victor Hugo, Alexandre Dumas, Charles Baudelaire, Honore de Balzac...

Baudelaire je 1860.godine objavio knjigu „Les paradis artificiels“ što bi u prijevodu značilo „Umjetni rajevi“ o stanju i razmišljanju pod utjecajem opiuma i hašiša.

Ujecaj kanabisa obuhvatio je i slikare, među kojima su najpoznatiji uživatelji Adriaen Brouwer, Peter Max i Andy Warhol.

Budući da psihoaktivni učinci kanabisa povećavaju kreativnost i uključuju povećano uvažavanje umjetnosti i glazbe, nije nepoznato da mnogi umjetnici uživaju njegovu konzumaciju kako im ne bi nedostajalo inspiracije za rad. Različite društvene sfere dotaknute su kanabis kulturom, pogotovo u američkom društvu koje već dugi niz godina utječe na društveni razvoj cijelog svijeta. Američke supkulture 20.stoljeća uvelike su promijenile svjetske stavove, životne stilove, vjerovanja i modu. Iako vidimo da konzumacija kanabisa seže daleko u prošlost, kanabis kultura relativno je moderan koncept utkan u društvo.

2.3. Stavovi

Društvene konotacije koje se obično pripisuju turizmu i konzumiranju kanabisa vrlo su različite. Iako se turizam obično cijeni i potiče, korištenje kanabisa uglavnom se smatra nepoželjnom i devijantnom slobodnom aktivnošću, kako za pojedince, tako i za društvo.³³ U današnje vrijeme pušenje kanabisa postalo je uobičajna aktivnost u svakodnevnom slobodnom vremenu mnogih pojedinaca u zapadnim društvima iako još veliki broj ljudi u tome vidi prijetnju. Psiholozi smatraju da je nelegalnost kanabisa

³³ C. Rojek, *Leisure and culture*, Palgrave Macmillan UK, 2000.

upravo jedan od faktora zbližavanja ljudi sa zajedničkim mišljenjem pa se nerijetko kanabis konzumira u grupama sa istomišljenicima. Iako postoji veliki broj solo korisnika, korištenje u grupi obilježava kulturu kanabisa.

U literaturi koja govori o procesu normalizacije tvrdi se da konzumacija kanabisa postaje uobičajena aktivnost među raznim skupinama na Zapadu i da je obično povezana s određenim slobodnim aktivnostima (npr. noćnim klubovima), suvremenim supkulturama (npr. rave, hip-hop i dr.) ili jednostavno društvenim trendovima u pogledu kanabisa.³⁴

Socijalni istraživači podijeljeni su u pogledu načina na koji se bave istraživanjem upotrebe kanabisa. Razlikujemo tradicionalan i suvremeni pristup.

Tablica br.1. Usporedba tradicionalnog i suvremenog pristupa kanabisu

TRADICIONALAN PRISTUP	SUVREMENI PRISTUP
kanabis je teška droga	kanabis je laka droga
kanabis stvara ovisnost	kanabis ne stvara ovisnost
konzumacija kanabisa je devijantno ponašanje	konzumacija kanabisa je normalizirani društveni fenomen
konzumacija kanabisa treba biti kažnjiva	konzumacija kanabisa ne treba biti kažnjiva

Izrada autorice na temelju: G. Ilić, *Medikalizacija kanabisa u Hrvatskoj*, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2016

Stavovi prema kanabisu se mijenjaju. Raste spremnost među raznim političkim strankama i njihovim savjetnicima da se dozvoli upotreba kanabisa u medicinske svrhe, a u nekim zemljama legalizacija za osobnu, rekreacijsku upotrebu. Međutim, na državnoj razini, politike u pogledu medicinske i rekreacijske upotrebe kanabisa uvelike se razlikuju. Trenutni trendovi ukazuju na liberalniji stav prema kanabisu. Sve

³⁴ D.J.Korf, *Dutch coffee shops and trends in cannabis use*, University of Amsterdam, 2002. Str.850

je veći broj zemalja koje pod socijalnim pritiskom ublažavaju kazne za posjedovanje i uporabu kanabisa. Slijedom toga, s vremenom bi se mogao pojaviti proces normalizacije u širem društvu između korisnika i ne-korisnika prema konzumaciji kanabisa. U vremenima kada broj selektivnih oblika turizma raste, turisti će se sve češće suočavati s novim, često kontroverznim oblicima i trendovima.

Iako sama biljka potječe s tog dijela svijeta, istočni dio zemljine polutke ne dijeli mišljenje sa Zapadom pa se veliki broj istočnih zemalja protivi bilo kakvoj upotrebi kanabisa, a kod nekih je, za posjedovanje i najmanje količine, osim zatvorske kazne moguće dobiti smrtnu kaznu. Upravo radi toga, smatra se da će istočni narodi u budućnosti biti najveći posjetitelji destinacija kanabis turizma.

Iako je upotreba psihoaktivnih supstanci stara koliko i čovječanstvo, pojava kanabisa u putovanjima povećala se sa hippie pokretom u 1960.-ima. Tih godina odvija se proces ponovnog upoznavanja Istoka. Stari autobusi odlaze iz Europe, preko Turske sve do Indije, katkada i dalje i "djeca cvijeća" upoznaju egzotičnu civilizaciju nimalo nalik vlastitoj.³⁵ Konzumacija kanabisa često je prepoznata kao „tamna strana” turizma, a devijantno ponašanje korisnika privlači sve veće zanimanje struke koja pokušava razumjeti i uskladiti ponašanje turista sa turističkom ponudom destinacije. Najpopularnija teza koju zagovaraju „maricoljupci” jest ona da je kanabis zdravstveno neuporedivo manje štetan od alkohola, pa stoga nema razloga da se ne legalizira.³⁶ Danas, države legaliziraju upotrebu kanabisa upravo zbog njegovih pozitivnih učinaka. Kanabis se konzumira uglavnom kako bi se postigli učinci opuštenosti, euforičnosti, veselja, osjećaja sreće, povećanja sposobnosti vizualnog dočaravanja, kreativnost, povećanja doživljaja kod slušanja glazbe, oslobađanje od strahova, veća osjetljivost na dodir i sl.³⁷

Zdravstveni turizam prepoznao je kanabis kao priliku za kreiranje inovativne ponude jer pacijentima u modernom dobu pruža priliku da dožive ljekovita svojstva drevne biljke. Ona se koristi za liječenje raka, dijabetes, multiplu sklerozu, Alzheimerovu

³⁵ D. Plečko, op.cit, str. 20

³⁶ loc.cit

³⁷ M.Batori, A.Žerovnik, K. Barać, D. Babić, op.cit, str. 50-59

bolest, anksioznost, depresiju, kronične boli i mnoga druga stanja.³⁸ Kako s vremenom istraživači dolaze do novih otkrića o liječenju medicinskim kanabisom, sve je više pacijenata koji će radi svog zdravlja otići na putovanje i pokušati osim konvencionalne, i alternativnu medicinu. Medicinski kanabis već je mnogima poznat kako alternativni lijek i spas kod ublažavanja simptoma različitih bolesti, a u naredno vrijeme vjeruje se da će biti sve popularniji pogotovo kod osoba bez zdravstvenog osiguranja. Štetni učinci THC-a u ljudskom organizmu, u smislu zlouporabe su halucinacije, osjećaj euforije, poremećaji u slušnoj, vidnoj i prostornoj percepciji, dehidracija, poremećaj motorike, omamljenost i crvenilo očiju. Utjecaj je na pluća takav da izaziva promjene slične kao i kod kroničnog pušača duhana – upala grkljana, bronhitis, kronični kašalj. Količine katrana i ugljikova monoksida koju udahne osoba koja puši kanabis tri su do pet puta veće nego one koju udahne pušač duhana, tako da su izjave kako je kanabis manje štetan od duhana potpuno neutemeljene. Štoviše, zbog posebnog načina pušenja kanabisa, kojim se dim puno duže zadržava u plućima te zbog pušenja bez filtra povećava se unosenje svih štetnih tvari u organizam.³⁹ Kanabis također remeti koncentracije spolnih hormona te tako dovodi do neplodnosti, a utječe i na smanjenje obrambenih sposobnosti organizma slabljenjem imunološkog sustava. Uzrokuje nastanak psihičke ovisnosti, a u nešto manjoj mjeri uzrokuje i fizičku ovisnost. U tom slučaju prestanak konzumacije dovodi do pojave apstinencijskih smetnji u vidu nemira, tjeskobe i teškoća spavanja te žudnje za ponovnim uzimanjem droge.⁴⁰ Pitanja doziranja, nuspojava i načina upotrebe ostaju otvorena.

2. 4. Konzumacija kanabisa

Upotreba kanabisa i turizam mogu se promatrati kao prakse koje se odvijaju u slobodno vrijeme u zapadnom društvu.⁴¹ Perspektive upotrebe kanabisa razlikuju se prema načinu na koji znanstvenici razumiju početni motiv konzumiranja proizvoda od kanabisa. Općenito, većina društvenih studija o upotrebi kanabisa slaže se da je

³⁸ L.Zekanović, *Povijesni pregled razvoja zdravstva i zdravstvenog turizma u Zadarskoj županiji*, Završni rad, Sveučilište u Zadru: Odjel za turizam i komunikacijske znanosti, 2018., str. 26

³⁹ M. Markus Klarić, D. Klarić, O.Brborović, K. Capak, op. cit., str. 137-151

⁴⁰ I.Pavić Mikolaučić, *Štetan utjecaj marihuane na naše tijelo*, Zavod za javno zdravstvo Dubrovačko-neretvanske županije

⁴¹ P.Peretti Watel, F. Lorente, *Cannabis use, sport practice and other leisure activities at the end of adolescence*, 2004., str.14

„high“ osjećaj rezultat pušenja kanabisa, izravno povezan s motivom konzumiranja. Premda oblici konzumacije mogu varirati, jer su kulturnom difuzijom često prerađivani i ugrađivani u nove kulturne obrasce, danas se najčešće manifestira kroz pušenje. Postoji veoma širok spektar načina uzimanja kanabisa, najčešće se konzumira u obliku „*joint-a*“, pomiješan s duhanom smotan u papirić celuloze, osim toga konzumira se u hrani (najčešće u kolačićima) i u obliku čaja. Danas su vrlo aktualni proizvodi od kanabisa bez psihoaktivnog učinka, kako prehrambeni, tako i kozmetički (tinkture, losioni, ulja za tijelo itd.), a koriste se u terapeutsku svrhu.

Prema istraživanju Deloitte provedenom u Kanadi 2016.-te godine na ukupnom uzorku od 5000 odraslih Kanađana (19+), najučestalije uporaba kanabisa je zbog opuštanja i bolje kvalitete sna, potom zbog otklanjanja stresa i anksioznosti pa tek onda zbog zabave i boljeg raspoloženja. Uz navedeno, motivi za konzumacijom dolaze zbog činjenja svakodnevnih aktivnosti zanimljivijima, povećanja kreativnosti, koncentracije i seksualnog života, spiritualni razlozi itd.

Grafikon br.1: Najčešći razlozi konzumacije kanabisa

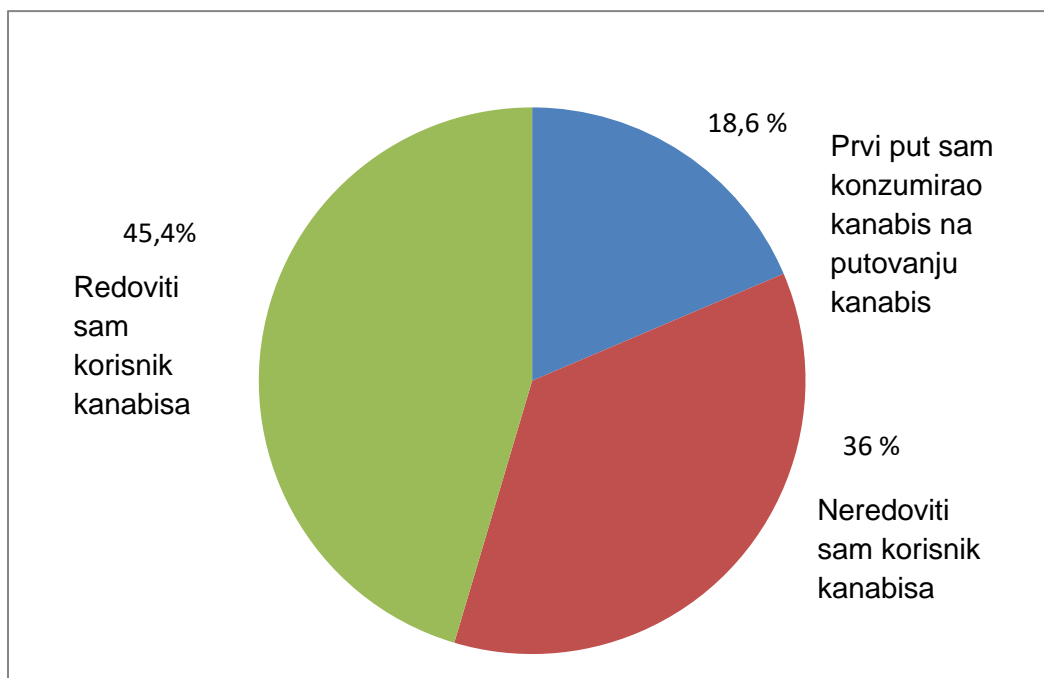
Izrada autorice na temelju: Deloitte 2016., *Recreational Marijuana - Insights and opportunities*

Eksperimentiranje s kanabisom se najčešće dešava u adolescentskom periodu koji je obilježen turbulentnim promjenama u fizičkom i psihičkom smislu. Biološko

sazrijevanje, mijenjanje tjelesne slike, izgradnja spolnog identiteta i prihvaćanje istog, doživljavanje samog sebe i ispunjavanja i očekivanja okoline su samo neke od velikih promjena koje karakteriziraju ovaj period.⁴²

Upravo su adolescenti veoma važna tržišna niša kanabis turizma. Kako bi saznali kolika je učestalost upotrebe kanabisa u životu turista koji su došli u kanabis destinaciju (Colorado), socijalni istraživači napravili su anketu. Od anketiranih turista koji su rekli da su putovali na odredište uglavnom zbog njegove legalne kulture kanabisa, samo 45,4 % je reklo da su oni već redoviti korisnici kanabisa. Zanimljivo je da je 18,6 % izjavilo da je svoje prvo iskustvo s marihuanom doživjelo kroz kanabis turizam, a njih 36% neredovito konzumira kanabis.

Graf br.1: Učestalost uporabe kanabisa

Izradila autorica na temelju: <https://blog.simplyhired.com/studies/cannabis-tourism/>

⁴² A. Jakešević, M. Martinac, *Prevalencija zlouporabe marihuane i hašiša među učenicima srednjih škola u Jajcu*, Zdravstveni glasnik, 2015.

3. Kanabis turizam

Prije same definiranice kanabis turizma, najvažnije je turizam shvatiti kao društvenu praksu, a ne samo kao industriju. Valene Smith turista smatra kao "privremeno privađenu osobu koja dobrovoljno posjećuje mjesto izvan kuće radi doživljaja promjene". Te promjene trebaju pomoći pojedincu pri samoostvarenju i izgradnji vlastitog karaktera kako bi se lakše nosio sa različitim izazovima svakodnevnog života.

Sve veća popularnost dekriminalizacije i legalizacije kanabisa u različite svrhe dovela je do razvoja turističke ponude koja pruža turistima zadovoljavanje svojih potreba konzumacijom kanabisa. Kanabis turizam relativno je nov pojam u turističkom svijetu, a s vremenom dobiva sve veću važnost kod razvoja turističke ponude. Ovakva vrsta ponude omogućava turistima da konzumiraju kanabis na svom putovanju, što je za velik broj turista, upravo i razlog dolaska u određenu destinaciju. Nekima temeljna, nekima dio komplementarne turističke ponude, kanabis turizam s vremenom bilježi sve veću popularnost. Uurbanost i velika količina stresa u današnjem životnom stilu pridonose potražnji za odmorom, opijatima i bijegom od realnosti. Turizam je, općenito, složena industrija, a u usporedbi sa prethodnim vrstama i oblicima, modernije verzije turizma teže preobražaju nečijeg svakodnevnog života. Utvrđivanje i razumijevanje različite motivacije putovanja kod modernog putnika često je fokus današnjih studija turizma. Sve je veći interes za narkomanijom, čin putovanja u neko područje zasnovan na sposobnosti kupnje i korištenja droge, fenomen inače poznat kao narko- turizam.⁴³ Kanabis turizam, ili skraćeno kanaturizam, može se definirati kao relativno nov oblik turizma specijalnih interesa obilježen konzumacijom kanabisa i pohađanjem aktivnosti vezanih uz kanabis u turističkoj destinaciji, te općenito interesom za kanabis; spada u podvrstu narko- turizma kako selektivne vrste turizma.

Prema mišljenjima turističkih stručnjaka, danas se svijet tek upoznaje sa perspektivama kanabis turizma, a vrlo je nizak broj destinacije koje potiču razvoj istoga i na temelju kojih se mogu vidjeti rezultati razvoja kanabis turizma u destinaciji. Odluka o razvoju ovakvog tipa turizma mora biti donešena u sinergiji vlasti i naroda. Prvenstveno je potrebno uskladiti i primjeniti zakone, educirati stanovništvo pa tek

⁴³ B. Hoffman, *Drug consumption tourism as a social phenomenon*, University of Warsaw, 2014., str.455

onda kreirati turističku ponudu. Pravilno upravljanje kanabis turizmom uključuje konstantno istraživanje, zahtijeva multidisciplinarnan i fleksibilan pristup, te kreativnost formiranja turističke ponude i dugoročnu viziju. Razvoj ovakvog oblika turizma, niti u jednom pogledu ne smije ugrožavati razvoj ostalih oblika turizma u destinaciji, tradicionalne vrijednosti i kvalitetu života.

Iako je za mnoge destinacije ovakva vrsta turizma i dalje tabu tema, one koje su prve prepoznale važnost razvoja ovakve ponude sada uživaju u financijskim blagodatima. S vremenom, turistički krajolik se mijenja, zapadnjački zakoni i stavovi postaju sve liberalniji što ima značajan utjecaj na društveni stav prema kanabisu, njegovoj proizvodnji, potrošnji i tržišnoj vrijednosti.

U prirodi čovjekovog ponašanja je pružanje otpora kod bilo kakvih nametanja tuđih mišljenja i zakona koje mogu biti prijetnja ljudskoj slobodi. Upravo zbog liberalnije socijalne kontrole i društvenog identiteta turisti odlučuju svoj odmor provesti u zemljama s legaliziranom rekreativnom upotrebom kanabisa jer te države pružaju takvu vrstu slobode koju turisti ne mogu osjetiti na domicilnom teritoriju. Otvaranjem mogućnosti eksperimentiranja, preusmjerenja životnih ciljeva, potrage za autentičnošću i dostupnosti izbora kupovanja kanabisa, turisti doživljavaju drugačiju vrstu putovanja.

Može se primjetiti kako mediji u današnje vrijeme sve češće ističu dobrobiti kanabisa kao biljke i kako je sve više političkih stranaka koje zagovaraju legalizaciju kanabisa u medicinske i rekreativne svrhe, stoga nije iznenađujuće što kanabis turizam ima sve veću popularnost među selektivnim oblicima turizma. Izgledi za procvat ove vrste turizma su vrlo visoki, te se u budućnosti očekuje rast na svjetskoj razini. Bez obzira na napredak u razvoju selektivnih oblika turizma posljednjih desetljeća, vrlo je teško dati konkretne informacije o točnom broju turista koji posjećuje destinaciju upravo radi određene teme ili sadržaja. Teško je procijeniti točan razmjer upotrebe kanabisa u destinaciji, ali procjenjuje se da u Amsterdamu gotovo trećina svih posjetitelja odlazi u barove gdje mogu legalno koristiti kanabis.⁴⁴

⁴⁴ loc.cit.

Tragači za uzbuđenjem i radoznali turisti zainteresirani su za slobodno konzumiranje kanabisa bez straha od negativnih posljedica, bilo zdravstvenih ili zakonskih. Upravo zbog toga destinacije kanabisa turizma žele educirati svoje posjetitelje o načinu konzumacije i dobiti kanabisa čemu su prilagodile i svoje zakone. Bliži se kraj vremenskog razdoblja u kojem se kanabis smatra marginaliziranim turističkim interesom, te se širi globalna znatiželja oko istog.

Sve veća težnja povratku u prošlost i alternativnoj medicini pridonijela je razvoju ovog oblika turizma. Ljudi se sve više okreću ka rekreacijskim aktivnostima, a takav trend mogao bi generirati sve više turista koji putuju isključivo zbog kanabisa kao rekreativne zabave. Mintel istraživanje iz 2019.godine kaže da je 36% trenutnih korisnika kanabisa zainteresirano za godišnji odmor koji je temeljen upravo na kanabisu. Iako su interesi tržišta i poslovna oštrina turističkih poduzetnika prisutni, konkretna podrška turističke industrije nije u potpunosti ostvarena jer se nalazi tek na početku borbe protiv predrasuda za razvoj kanabis turizma.

3.1. Karakteristike kanaturista

Kanaturisti (eng. *Cannatourist*) su najčešće mladi ljudi, u dobi od 15 do 34 godine, koji još uvijek studiraju i / ili već rade. Gotovo je dvostruko više muškaraca od žena i oni su obično visokoobrazovani. Nisu ovisni o drogama, iako imaju određeno iskustvo u njihovoj uporabi. Njihova primanja omogućuju im putovanje u inozemstvo i obično su dobro integrirani u društvo. Oni igraju osnovne društvene uloge i obavljaju svakodnevne zadatke. Korištenje droga tijekom turističkog putovanja obično je dio njihovog turističkog iskustva.⁴⁵ Postoje četiri tipa kanaturista:

- učestali korisnici (*frequent consumers*)
- početnici (*first timers*)
- umirovljenici (*people celebrating retirement*)
- potencijalni kanabis poduzetnici (*potential cannabis entrepreneurs*)

⁴⁵ A.Matczak, P. Adam, *Cannabis Indica as a Motivation for Foreign Travel by Polish Citizens*, 2016.,str.50

Turner i Ash (1975.) sugeriraju kako udaljenost turista od domaćeg društva omogućuje ignoriranje normi i vrijednosti koje upravljaju njihovim svakodnevnim životima. Posjećivanje kanabis destinacije i konzumacija kanabisa glavna su obilježja kanaturista. Da bismo razumjeli suvremenu turističku važnost kanabisa, bitno je istražiti motivaciju samih turista.

Njihove motive treba razlikovati prema tome koliki značaj pridaju kanabisu tijekom svog putovanja. Belhassen, Santos i Uriely su u članku „Cannabis usage in tourism: A social perspective", naveli četiri tipa motivacije kanaturista:

- Eksperimentiranje
- Orijentacija na zadovoljstvo i traženje divizije
- Zanimanje za autentičnost proizvoda
- Kupnja

Eksperimentiranje - Prva skupina identificiranih motiva bili su eksperimentalni motivi gdje su turisti uglavnom motivirani novitetom konzumiranja kanabisa za vrijeme odmora. Upotreba kanabisa u većini se zapadnih društava tretira kao devijantno ponašanje jer se krše zakoni i norme. Osim toga, tradicionalne socijalne teorije tvrde da se za očuvanje društvenog poretka moraju provoditi zakoni. Pretpostavka Hirschijeve teorije je da svakoga čovjeka privlači ono što se smatra devijantnim ponašanjem. Međutim, strah od socijalnih sankcija odvraća od djelovanja na takva 'iskušenja'. Tvrdnja da se ljudi dok su na odmoru osjećaju slobodni od normi koje upravljaju njihovim svakodnevnim životom prilično je poznata u turističkim studijama.

Orijentacija na zadovoljstvo - Rekreativni motivi povezani su s percepcijom turista koji kanabis vide kao rekreativni proizvod tijekom odmora orijentiranog na užitak. U ovome kontekstu, kanabis se doživljava kao komplementarni proizvod na odmoru. Postojanje turističke kulture potiče ljude da se ponašaju hedonistički do stupnja koji možda nije prihvatljiv u njihovoj zemlji podrijetla. Drugim riječima, konzumiranje kanabisa kao aktivnosti orijentirane na zadovoljstvo u svakodnevnom životu može navesti pojedinca da se uključi u konzumaciju kanabisa tijekom svog odmora u destinaciji.

Zanimanje za autentičnost proizvoda - Treća vrsta motiva definirana je kao potraga za autentičnošću kanabisa. U ovom slučaju, turiste motivira potraga da vide izvore industrije kanabisa, poput posjeta selu Melana na sjeveru Indije ili planinama Rif u Maroku. Turisti su izvijestili da ih je privuklo zanimanje da vide selo u kojem se vrijedna 'Melana krema' (poznata marka indijskog hašiša) uzgaja i uvozi u Amsterdam. Isto tako, turisti koji su posjetili Maroko izvijestili su da žele vidjeti plantaže kanabisa i način na koji se poznati hašiš proizvodi u lokalnim tvornicama. Iz tog razloga putovanje do odredišta orijentiranih na kanabis može se promatrati iz sociopsihološke perspektive kao manifestacija pripadnosti kulturi kanabisa. Doista, znanstvenici ističu značajnu ulogu slobodnih aktivnosti, posebno u procesu konstruiranja individualnog identiteta.⁴⁶ Korisnici kanabisa također pokazuju svoju pripadnost kroz slobodno vrijeme poput „Legaliziranog dana“ (svjetski dan demonstracija za legalizaciju kanabisa), koji se svake godine obilježava širom svijeta. Takve aktivnosti poboljšavaju osjećaj pripadnika grupe za pripadnost grupi i mogu informirati o njihovim budućim odlukama o putovanju.

Kupnja kanabisa - Slično američkim turistima koji uživaju drogu u rekreacijske svrhe u meksičkim pograničnim gradovima,⁴⁷ četvrtu kategoriju motiva čine turisti koji putuju kako bi kupili kanabis u zemlji u kojoj uglavnom ne žive. Na primjer, njemački turisti navode da kupuju kanabis za svakodnevnu upotrebu u Nizozemskoj, a vraćaju se u Njemačku isti dan ili dan kasnije. Ovaj četvrti motiv u osnovi je praktične prirode i proizilazi iz lakše dostupnosti kanabisa u turističkoj destinaciji.⁴⁸

3.2. Socijološki pristup motivaciji kanaturista

Studija autora Tianyu Yinga, Jun Wena i Hairong Shanga pokušava detaljnije razumjeti i objasniti motivaciju turista orijentiranih na kanabis. Ispitanici su iz zemalja gdje je droga zakonski zabranjena, a postavljaju se pitanja koja se trebaju razmotriti u ovom novom obliku turizma. Autori pokušavaju racionalizirati

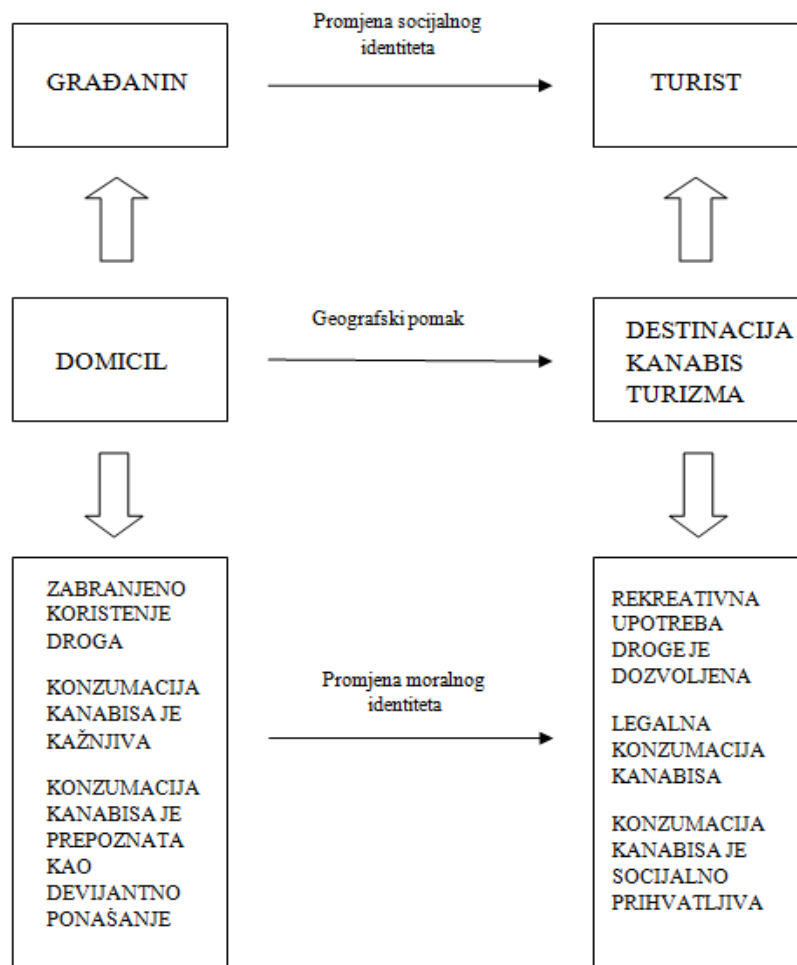
⁴⁶ L.Turner, J.Ash, *Zlatne horde*, 1975., str.149

⁴⁷ A.Valdez, S.J. Sifanek, *Getting High and Getting By: Dimensions of Drug Selling Behaviors among American Mexican Gang Members in South Texas*, 2004.,str.3

⁴⁸ Y. Belhassen, C. A Santos, N. Uriely, *Cannabis Usage in Tourism: A Sociological Perspective*, Leisure studies, 2007.,str.315

sudjelovanje i odluku o putovanju u kanabis destinaciju. Studija predlaže teorijski okvir koji naznačava na koji način turizam olakšava proces neutralizacije stavova o konzumaciji kanabisa. Upotreba rekreacijskog kanabisa u turizmu događa se kroz tri procesa: geografski pomak, promjenu socijalnog identiteta i promjenu moralnog identiteta.

Graf br.3: Teorijski prijedlog devijantnog ponašanja

Izvor: Izrada autorice na temelju podataka studije: *Is Cannabis Tourism Deviant? A Theoretical Perspective*

3.2.1. Geografski pomak

Promjenom geografskog prostora, turisti osim što žele vidjeti i doživjeti nešto novo, oni žele i upoznati sebe i svoje reakcije u različitim situacijama. Upravo putovanjem mogu iskusiti drugačije vrijednosti i norme koje u njihovom domaćem okruženju nisu

moguće. Kanaturisti konzumiraju rekreativni kanabis daleko od doma. Takav zemljopisni pomak omogućuje im uključenje u aktivnosti koje su u njihovoj zemlji zabranjene (npr. Kina), a toleriraju se pod određenim propisi u određenim destinacijama (npr. Amsterdam, Nizozemska). Turizam je stoga alternativno sredstvo kojim potrošači mogu neutralizirati devijantno ponašanje u svojoj zemlji. Bez geografskog pomaka, takvo ponašanje možda nije moguće. Kako bi izbjegli snošenje krivice i odgovornosti za svoja (u svojoj zemlji) nezakonita djela, destinacije kanabis turizma nude pogodno vanjsko okruženje za konzumaciju.

3.2.2. Promjena socijalnog identiteta

Geografski pomak može također, olakšati promjenu socijalnog identiteta turista u smislu neutralizacije inače devijantnog ponašanja. Teorija socijalnog identiteta kaže da pojedinac socijalni identitet stječe na temelju pripadnosti pojedinim grupama tj. njegov socijalni identitet sastoji se od onih aspekata vlastite slike o sebi koji proizlaze iz onih grupa kojima pripada. Na socijalni identitet pojedinaca snažno utječe socijalno okruženje u kojem živi, a sa životnim iskustvom povećava se svijest o različitim društvenim kategorijama. Također, socijalni identitet pojedinaca podložan je promjenama.⁴⁹ Slijedeći ovu teoriju, turistička istraživanja primjetila su da turisti vole putovati u turističke destinacije koje imaju drugačije socijalne norme od njihovog domicila. Turisti slobodno vrijeme percipiraju kao „licencu za uzbuđenje”⁵⁰ i vjeruju da im je kao turistima dopušteno, ili su ohrabreni, raditi rizične aktivnosti koje se mogu smatrati socijalno devijantnim u zemlji u kojoj žive, poput kanabis turizma. Kao takav, kroz turizam, društveni identitet potrošača može se mijenjati od "građanina" kod kuće do "turista" na putovanju u odredište i na taj način razvijaju diferencijale prema devijantnom ponašanju.⁵¹

⁴⁹ J. C. Turner, M. A. Hogg, P. J. Oakes, S. D. Reicher, M. S. Wetherell, *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*, Basil Blackwell, 1987.

⁵⁰ E. Wickens, *The consumption of cultural experiences in city tourism*, 2016.

⁵¹ Y. Belhassen, N. Uriely, *Drugs and Tourists' Experiences*, 2005.

3.2.3. Promjena moralnog identiteta

Geografski pomak i promjena socijalnog identiteta rezultiraju promjenom moralnog identiteta. Na razvoj moralnog identiteta snažno utječe vanjsko okruženje i društvene norme. Pojam moralnog identiteta teži relativnoj stabilnosti u svim situacijama koje utječu na osobnu ličnost, a smatra se da se moralni identitet razvija se s vremenom. Međutim, nedavni društveni kognitivni pristupi sugerirali su da iako važnost morala za identitet osobe može biti prilično stabilan, nečiji osjećaj moralnog identiteta može se konstruirati "trenutak u trenutak".⁵² Vođeni doživljajem uživanja kanabisa, bez zakonskih ograničenja, turisti doživljavaju smjenu moralnog identiteta, oslobađaju se moralnih zavjera na temelju angažmana u odstupanju od uobičajnih aktivnosti.

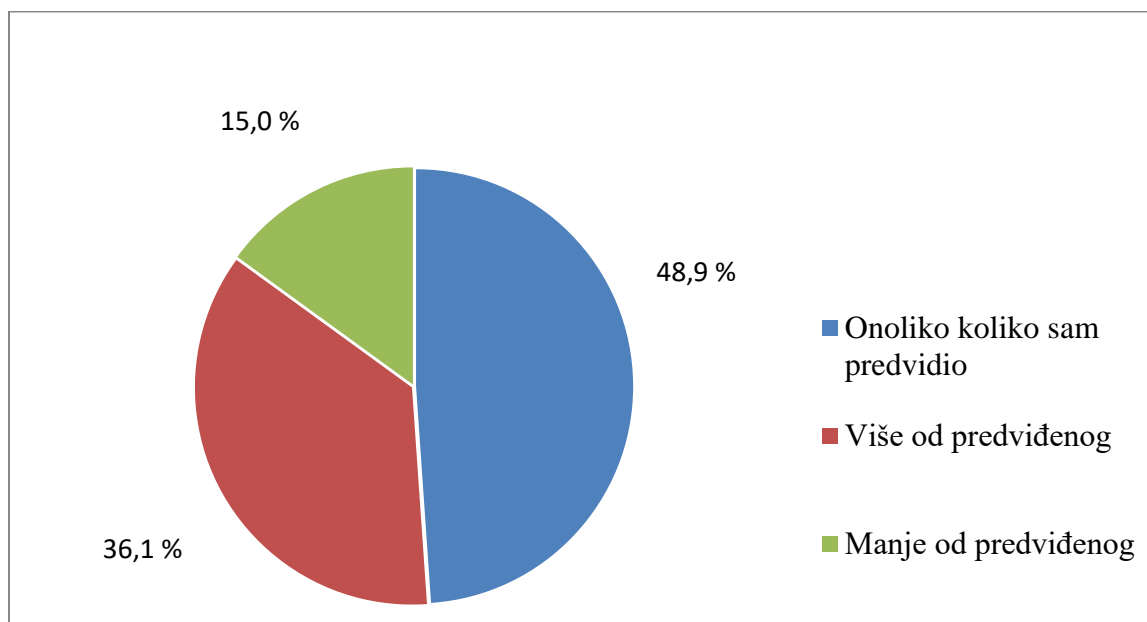
3.3. Potrošnja kanaturista

Kada se govori o turizmu, potrošnja je vrlo bitan čimbenik istraživanja, analize i predviđanja budućnosti trendova. Mogućnost kupnje kanabisa u zakonitom okruženju glavni je motivator putovanja stoga broj prodavaonica kanabisa uvelike utječe na turističku potrošnju. Na pitanje jesu li potrošili više ili manje nego što su predvidjeli na proizvode ili iskustva s kanabisom, većina ih je odgovorila više. Iako je najveći broj bio onih koji su potrošili upravo onoliko koliko su predvidjeli, ponuda i dalje nije dosegla svoj vrhunac, stoga uz ulaganje u ponudu, u budućnosti može se očekivati veća potrošnja. Zanimljivo je to da su najpopularnija vrsta kupljenih proizvoda bili jestivi proizvodi koje je nabavili čak 78% turista, a smatra se da je prehrambena industrija s kanabisom tek u usponu.

Prema istraživanju Simplyhired na uzorku od 769 ispitanika, posječna potrošnja američkog kanaturista na proizvode koji su povezani s kanabisom, usluge i aktivnosti iznosi 332 \$.

⁵² B. Monin, A.H. Jordan, *The Dynamic Moral Self: A Social Psychological Perspective*, Stanford University, 2009.

Graf br.4: Potrošnja kanaturista tijekom boravka u turističkoj destinaciji

Izrada autorice na temelju: <https://blog.simplyhired.com/studies/cannabis-tourism/>

3.4. Turističke aktivnosti kanabis destinacija

Postoji širok spektar aktivnosti u destinacijama koje su u većini slučajeva vezane uz turističke atrakcije, a najčešće nisu dostupne u mjestu stalnog boravka. Ukoliko su i dostupne na domicilnom teritoriju, turistička destinacija ima zadatak osigurati turistički doživljaj tako da istu aktivnost učini zanimljivijom, opsežnijom i potpunijom.

Snažan razvoj turističkih aktivnosti rezultirao je napretkom turizma kao jednog od glavnih pokretača globalnog društveno- ekonomskog razvoja. Kako se povećava turistička ponuda tako broj turističkih aktivnosti raste. Tako na primjer destinacije kanabis turizma, uz uobičajne turističke aktivnosti, nude specijalizirane aktivnosti kojima će zadovoljiti potreba kanaturista i pružiti im jedinstveni turistički doživljaj. Brojni turistički djelatnici i poduzetnici u destinacijama kanabis turizma razvijaju kreativne turističke aktivnosti za različite grupne, samostalne ili tematske posjete.

3.4.1. Turističke aktivnosti temeljene na rekreacijskom kanabisu

- FESTIVALI

Festival možemo shvatiti kao turističku aktivnost, ali i kao jedan od selektivnih oblika turizma. Festivalski turizam karakteriziraju kratka putovanja od nekoliko dana na kojima turisti ne obraćaju puno pozornost na standard smještaja pa uglavnom borave u hostelima i kampovima. Festivali su često, mjesta na kojima se posjetitelji opuštaju uz alkohol, rekreativne droge i kanabis čak i kada to zakoni ne dozvoljavaju. Razlog tome je veliki broj mladih i alternativne supkulture koja posjećuje festivale. Postoje razni festivali s tematikom kanabisa gdje posjetitelji mogu naći glazbu, aktivnosti, hranu, štandove i prodavaonice kanabisa. Ovisno o lokaciji i lokalnim zakonima kreira se ponuda određenog festivala. Postoje kanabis festivali diljem svijeta, a neki od njih su: Cannafest u Pragu, High Times Cannabis Cup u Las Vegasu, National Cannabis festival u Washington DC-u, Canna Trade u Bernu, Hempfest u Seattlu, Pan Ram u Buriram City-u na Tajlandu, Hanfparade u Berlinu i mnogi drugi. Također, postoji neslužbeni dan kanabisa (20.travnja) koji slave ljubitelji kanabisa diljem svijeta. Taj dan postao je međunarodni „praznik“ kontrakulture, a obilježava se okupljanjem i prosvjedovanjem na glavnim trgovima uz, naravno, konzumaciju kanabisa. Ovakav događaj je političke prirode, ali također privlači posjetitelje i turiste koji se zajedno bore za liberalizaciju i legalizaciju. S porastom festivala kanabisa, potrošači i kultivatori postali su vidljivi jedni drugima i javnosti, a događanja sve popularnija i posjećenija.

- AUTOBUSNE TURE

Prema uzoru na već poznati turističku atrakciju – city bus, postoje autobusne ture sa temom kanabisa. Sudionici se pridružuju vodiču luksuznog autobusa za posjet objektima za uzgoj kanabisa i rekreacijskim ambulancama. Posjetitelji vide kako se legalno uzgaja, bere i prerađuje kanabis, te na taj način imaju priliku naučiti nešto više o biljci i kupiti kanabis proizvode. Osim što upoznaju destinaciju i možda okolna mjesta, ova tura sadrži i edukativnu komponentu gdje vodiči objašnjavaju na koji način konzumirati kanabis, kako se ponašati i što nakon uporabe. Autobusne ture često uključuju i zaustavljanja kako bi posjetitelji koji nakon konzumacije kanabisa imaju „munchies“ (glad povezana s uporabom kanabisa) mogli konzumirati hranu.

Sama vožnja autobusom omogućuje putnicima ugodno, multimedijско okruženje uz tematske videozapise i svjetlosne instalacije kako bi poboljšali turistički doživljaj. Trenutno su ove ture sveprisutne u gradovima poput Denvera i Seattlea.

- VINO I KANABIS „WINE AND WEED“

Ovakva vrsta aktivnosti, kreirana u Kaliforniji, omogućuje ljubiteljima vina i poznavateljima kanabisa da kombiniraju svoja dva interesa, posjetom vinarija i dispanzera. Ovakvi turistički izleti traju duže nego uobičajni turistički izleti kako bi posjetitelji bezbrižno uživali u kombinaciji vina i kanabisa, uz hranu i ugodnu glazbu.

- HIGH HIKING

Šetnja u prirodi pod utjecajem kanabisa vrlo je pročišćavajuće iskustvo za one posjetitelje koji nisu tipični „stoneri“⁵³. Na ovaj sofisticirani način ponuđači žele približiti kanabis korisnicima, ali i prikazati konzumaciju u boljem svjetlu.

- COFFEE SHOPOVI

Zloglasni nizozemski kafići rođeni su 1970-ih nakon što je nizozemska vlada shvatila da je nemoguće stvoriti potpuno društvo bez droga. Dakle, bio je otvoreniji pristup korištenju droga koji se usredotočio na smanjenje štete, a ne na kriminalizaciju korisnika droga i stvaranje nesigurnog crnog tržišta mekih droga poput kanabisa i hašiša. Prema toj novoj politici tolerancije (ili "gedoogbeleidu"), nizozemska vlada legalizirala je prodaju kanabisa putem licenciranih kavana. Danas su te trgovine srce nizozemske turističke industrije, te svake godine privlače milione turista u Amsterdam i druge velike nizozemske gradove. Svatko tko je punoljetan može kupiti proizvode u coffee shop-u, i domicilno stanovništvo i turisti.

Prema zakonu, ne smiju prodavati alkohol ili cigarete i ne mogu niti jednom kupcu prodati više od 5 g kanabisa dnevno, oglašavati prodaju droga ili prodati bilo kome mlađem od 18 godina. Međutim, dobar nizozemski coffee shop obično u svojoj ponudi sadrži lijepi izbor svježih sokova, grickalica ili pekarskih proizvoda, kave i čaja i još mnogo toga. Neki imaju atmosferu za zabavu, dok drugi nude opušteniji prostor, savršen za čitanje knjige, slušanje glazbe ili druženje s prijateljima.

⁵³ engl.slang stoner- skamenjen (engl.stone- kamen) – naziv za osobe koje pretjerano konzumiraju drogu, posebno kanabis

- DRUŠTVENI (SOCIAL) KLUBOVI

Društveni (social) klubovi djeluju kao privatne neprofitne organizacije u kojima se uzgaja kanabis kako bi članovi tog kluba mogli zajedno uživati konzumaciju, najčešće u svrhu opuštanja. Članovi kluba plaćaju naknadu za pristup kanabisu na zakonit i kontroliran način, imaju uvid u uzgoj kanabisa i upravu kluba, te povoljnije cijene proizvoda. Što se tiče turističkih aktivnosti, mnogi klubovi dopuštaju pristup turistima ali se prethodno moraju učlaniti u klub i platiti članarinu. Ovi klubovi su osmišljeni kako bi stanovnicima i turistima omogućili rekreativno korištenje različitih vrsta kanabisa u diskretnoj atmosferi. Španjolska je najpoznatija destinacija društvenih klubova. Prema informacijama New Frontiera iz 2019.godine, zabilježeno je oko 1000 klubova diljem zemlje od kojih se 80% nalazi u većim gradovima. Evidentirano je 4,04 milijuna članstava domaćih korisnika kanabisa, a čak od 6,6 do 12,4 milijuna kanaturista godišnje sudjeluje u španjolskim social klubovima. Neke od poznatih destinacija social klubova su: Belgija, Francuska, Slovenija, Švicarska, Austrija i dr.

- BHANG SHOPOVI

Bhang je pripravak koji se obično pravi od mlijeka ili jogurta i paste ili praha od kanabisa. Proizvodnja i prodaja kanabisa u Indiji je zabranjena, ali bhang je još uvijek dopušten na nekim područjima zbog kulturnih i vjerskih osnova. U nekim djelovima ruralne Indije vjeruje se da bhang liječi različite bolesti. Bhang shopovi regulirani su od strane vlade i nalaze se obično u vjerskim gradovima na sjeveru zemlje. Najpoznatija turistička konzumacija je za vrijeme hinduističkog festivala Holi u Indiji koji privlači turiste iz različitih dijelova svijeta. Istraživanje Statista iz 2016. bilježi 189 000 međunarodnih turista koji su došli zbog Holi festivala, od kojih je najveći broj sa europskog teritorija.⁵⁴

⁵⁴<https://prezi.com/iHWXqpsmavrw/festivaltourismholi/?frame=709c329516e2dd756e10f35e8a6640db56156981> (pristupljeno 4.kolovoza)

Slika br.2: Bhang shop

Izvor: https://www.tripadvisor.com/LocationPhotoDirectLink-g297667-d1194767-i19315715-Bhang_Shop-Jaisalmer_Jaisalmer_District_Rajasthan.html#preferences

- MUZEJI

Kanabis muzeji na edukativan način promiču kanabis kulturu prezentirajući povijest rasprostranjivanja po Zemlji, pozivne učinke, razne priče, istraživačke radove i izložbe. Ovakav tip muzeja komplementarna je ponuda, a uglavnom se nalazi u destinacijama koje promiču ovakav oblik turizma kao što su Barcelona, Amsterdam, Las Vegas, Seattle i dr. Kanabis muzeji ne privlače samo kanaturiste koji konzumiraju kanabis, već i one koji se žele educirati i upoznati kanabis kulturu.

- TEČAJEVI

U kanabis destinacijama, osim obilazaka, turisti i lokalno stanovništvo u raspored će uvrstiti i tečajeve na temu kanabisa. Oni mogu biti u rasponu od plesnih zabava do umjetničkih događanja ili satova kuhanja.

Tečajevi kuhanja s temom kanabisa podučavaju ljude kako uvrstiti kanabis u svakodnevne prehrambene namirnice i pripremati jela od kanabisa kod kuće - od slatkih poslastica do ljutih jela THC-om ili CBD-om.

Tečajevi puhanja stakla na temu kanabisa omogućuju sudionicima izradu staklenih cijevi (*engl.pipe*) za konzumaciju kanabisa. Proces kroz koji se izrađuju staklene cijevi uvelike se oslanja na tradicionalne tehnike puhanja stakla. Srodno tome, turističke agencije nude posjetiteljima i pasivno sudjelovanje na način da gledaju proces izrade kompleksnijih staklenih preparata za konzumaciju kanabisa npr. „bongova“. Kod neki agencija, moguće je da posjetitelji budu pod utjecajem kanabisa pri promatranju izrade.

Vrlo popularni i posjećeni tečajevi u destinacijama ovakvog turizma su tečajevi slikanja pod utjecajem kanabisa. Ovakvi tečajevi uglavnom se održavaju u prirodi, uz opuštajuću glazbu daleko od gradske buke. Ljubitelji kanabisa često napominju kako konzumacija istog budi kreativnost, tako da je ovaj tečaj idealan za one koji se žele opustiti i iskušati u uobičajnim aktivnostima na neuobičajen način. Ovakvi tečajevi slikanja jednako pozdravljaju početnike i napredne umjetnike.

3.4.2. Turističke aktivnosti temeljene na medicinskom kanabisu

- KANABIS DISPANZERI

Dispanzeri⁵⁵ kanabisa novi su izum koji je nastao kao rezultat legalizacije kanabisa u američkim državama poput Californie, Colorada, Washingtona, Nevade i drugih. Te trgovine podliježu vrlo različitim propisima, a u skladištu su vrlo različiti proizvodi od nizozemskih coffee shop-ova. Većina djeluje slično kao ljekarna dok nekoliko dispanzera u Kaliforniji mogu omogućiti svojim pokroviteljima da konzumiraju kanabis na licu mjesta. U većini američkih država s legalnim kanabisom (poput Colorada, Nevade i Washingtona) konzumiranje kanabisa je nezakonito u većini javnih ili otvorenih prostora.

Kao i coffee shop-ovi, dispanzeri se uvelike razlikuju u atmosferi i usluzi koju pružaju, cijenama i kvaliteti proizvoda. Neki dispanzeri također posebno pružaju usluge

⁵⁵ dispanzer (franc. *dispensaire*, od lat. *dispensare*: razdijeliti, razdavati), izvanbolnička zdravstvena ustanova za unapređivanje zdravlja

medicinskim pacijentima iz kanabisa i zato nude drugačiju uslugu od onih koji pružaju usluge samo za rekreativne korisnike. Neki mogu dostaviti i jedno i drugo i koristiti različita prodajna mjesta za svoje lijekove i rekreaciju. Za razliku od nizozemskih coffee shop-ova, dispanzeri uvijek ne prodaju kanabis niti jednoj odrasloj osobi. Neke ljekarne legalno dopuštaju prodaju kanabisa samo stanovnicima države, dok neke mogu prodavati samo registriranim pacijentima ili rekreativnim korisnicima.

Dobar dispanzer ponudit će personaliziranu uslugu koja će pomoći da pronađete najbolje proizvode od kanabisa na temelju vaših potreba i sklonosti.

- JOGA POD UTJECAJEM KANABISA

Prema mišljenjima ljubitelja kanabisa, biljka i joga imaju slične, umirujuće, energizirajuće i duhovne učinke na ljudsko tijelo. Zadnjih nekoliko godina raste popularnost alternativne medicine i istočnjačke kulture stoga nije iznenađujuće da se joga pod utjecajem kanabisa počela pojavljivati u svakoj državi koja je legalizirala upotrebu kanabisa. Mnogi ljudi koji prakticiraju jogu smatraju da kanabis i joga pospješuju korist jedno drugom, uključujući olakšanje od boli, smanjenu upalu, smanjenu razinu stresa i sveukupni osjećaj blagostanja.

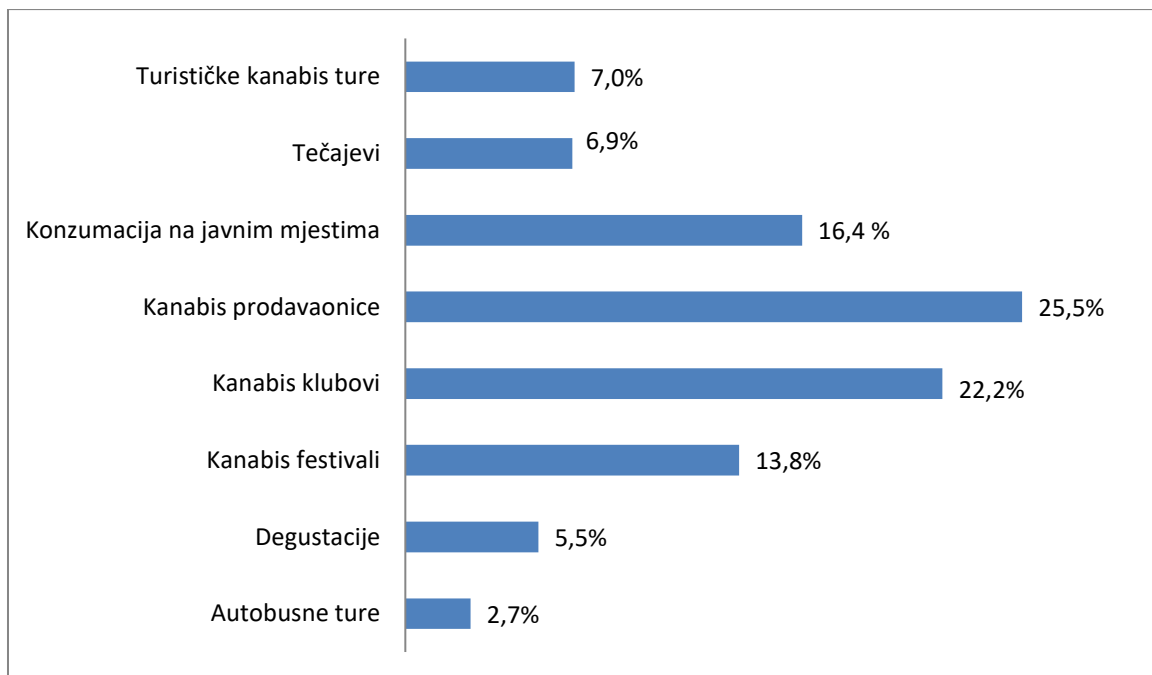
Ovakva vrsta rekreacije stječe sve veću popularnost u kanabis destinacijama nudeći duhovno orijentirana iskustva kao dio opuštanja na godišnjem odmoru. U nekim zemljama postoje studiji koji nude tečajeve za instruktore joge kako bi izučili prakticiranje pod utjecajem kanabisa, vode se rasprave na ovu temu, online internetski satovi i dr.

- WELLNESS

Kako bi se na svom odmoru odmaknuli od svakodnevnog stresa, usredotočili na izlječenje i ponovno povezivanje sa svojim istinskim željama, wellness centri svojim posjetiteljima nude razne tretmane CBD uljem, od masaža do tretmana pomlađivanja. Ulje pruža terapijske učinke poput smanjenja bolova i protuupalnih svojstava stoga se koristi u medicinskim tretmanima, ali i tretmanima ljepote. Postoje različiti wellness paketi po različitim cijenama pa je ovakva turistička ponuda primamljiva klijenteli luksuznog turizma i onima koji to nisu. Potrošači kažu da se okreću kanabisu kao sredstvu za doprinos fizičkoj i emocionalnoj dobrobiti.

Istraživanje Recreational Marijuana- Insights and opportunities iz 2016. godine, pokazalo je da najviše turista obilazi prodavaonica kanabisa, potom klubove i festivale. Iako je konzumacija na javnim mjestima zabranjena, turisti prkose propisima pa je njih čak 16,4% konzumiralo kanabis na javnim mjestima. Nakon toga slijede turističke kanabis ture, pohađanje tečajeva, potom degustacije i autobusne ture. Turističke aktivnosti temeljene na medicinskom kanabisu nisu bile popularne među ispitanim kanaturistima.

Graf br.5: Najčešće aktivnosti kanaturista u turističkoj destinaciji

Izrada autorice na temelju: Resonance-2019-The-Future-of-Cannabis-in-Canada-Report3

4. Turističke destinacije kanabis turizma

Kada je riječ o odredištima kanabis turizma, svakako treba naglasiti da se društvene i kulturne norme mijenjaju i da je sve veći broj destinacija koje ublažavaju svoje zakone po pitanju kanabisa mnogim zemljama svijeta, a najmanje restriktivni zakoni o kanabisu mogu se pronaći u Europi i Americi. Njihov progresivan stav prema legalizaciji kanabisa otvara mogućnosti razvoja turističke ponude.

Pozitivna percepcija biljke u javnosti zajedno sa radikalnim naporima zemalja pionira legalizacije poput Urugvaja i Kolumbije potaknuli su val politike promjene, otvarajući tržište za poduzetnike, investitore i međunarodne brendove. S političkog stajališta, Urugvaj je prva zemlja koja je izazvala globalno pitanje percepcije kanabisa jer je prva svijetu 2012.godine u potpunosti legalizirala kanabis za medicinsku i za rekreacijsku svrhu.

Proces promjene zakona u europskim zemljama kako bi se omogućila upotreba medicinskog ili rekreacijskog kanabisa je spor. Razlog je možda taj što na ovom kontinentu postoji toliko malih zemalja pa postoji veliki pritisak da se učini ispravna stvar, pogotovo kada ima toliko susjeda s različitim pogledima. To može odvratiti neke vlade od donošenja konačne odluke. Nekoliko zemalja udaljeno je samo nekoliko koraka od ove odluke.

Kanabis je ilegalan u Španjolskoj i Nizozemskoj, iako se može kupiti i koristiti u odabranim ugostiteljskim lokalima, sljedeći bi logični korak bila legalizacija uporabe. Španjolska je tiho prigrlila kulturu kanabisa, a Barcelona je jedno od najposjećenijih vikend odredišta za europske kanaturiste.

Italija je legalizirala medicinski kanabis 2013. godine i možda će se naći na putu i za rekreacijske propise. Oni već imaju sustav koji nazivaju „kanabis svjetlost“ koji omogućava pristup kanabisu s vrlo niskom potencijom, tako da mogu biti na horizontu rekreativni propisi.

Jedna od glavnih žarišta europskog turizma kanabisa je Češka. Iako je samo medicinski kanabis legalan, njihovi lagani zakoni o drogama čine raj za ljubitelje kanabisa.

Na progresivnom je čelu Portugal, koji je 2000. sve droge dekriminalizirao. Ovisnost također tretira kao medicinski problem, a ne kao zločin. Legalizacija kanabisa za rekreativnu upotrebu mogao bi biti slijedeći logični korak u njihovom naprednom stavu.

Njemačka je 2017. dala zeleno svjetlo za liječenje medicinskim kanabisom. Prema vladi, liječnicima je dopušteno da prepisuju kanabis bolesnim pacijentima koji nemaju drugu terapijsku alternativu. Rekreativna upotreba kanabisa i dalje je zabranjena, iako posjedovanje malih doza obično nije procesuirano kao zločin.

Upotreba kanabisa u rekreativne svrhe zabranjena je u većini zemalja, međutim, mnogi su usvojili (u prethodnim poglavljima spomenutu) politiku dekriminalizacije čime se posjedovanje kanabisa tretira slično kao prometni prekršaj. Zemlje koje su legalizirale rekreativni kanabis su: Kanada, Gruzija, Južna Afrika, Urugvaj i 11 država SAD-a, dva teritorija i District Columbia, te Australian Capital Territory u Australiji. Legalnost se razlikuje u nacionalnim pravilima kad je u pitanju prodaja. Politika ograničene primjene, također je usvojena u mnogim zemljama, posebno u Nizozemskoj gdje se prodaja kanabisa tolerira u kafićima koji imaju važeću licencu.

Globalno gledano, značajan broj drugih zemalja kreće se prema legalizaciji kanabisa za medicinsku upotrebu dok drugdje ustaljeni nacionalni kanabis sustavi sazrijevaju. Kao rezultat toga, potražnja za kanabisom i proizvodima od kanabisa se bitno povećava. Kanabis industrija velika je gospodarska grana, a turizam takvog tipa još je u fazi istraživanja popularnosti i značaja za zemlju. U nastavku rada pokušat će se na temelju dostupnih informacija uvidjeti čimbenike u destinacijama koje pokušavaju razviti ili već imaju imidž turističke kanabis destinacije.

4.1. Nizozemska

Definitivno najpoznatija zemlja bilo kakvog oblika tabu turizma jest Nizozemska. Premda u Nizozemskoj nije na snazi potpuna legalizacija upotrebe kanabisa, njena liberalna politika prema lakim drogama već desetljećima privlači turiste iz cijelog svijeta. Vlasti zatvaraju oči onima koji posjeduju pet grama ili manje, dok prodavači mogu pohraniti maksimalno petsto grama. Pod određenim okolnostima konzumiranje kanabisa je kažnjivo, ali se ne progoni. Ta ideja postala je praksa u većini zapadnoeuropskih zemalja u kojima je policija počela tolerirati posjedovanje do pet

grama kanabisa po osobi uz plaćanje novčane kazne. Ova politika tolerancije za lake droge (*nizoz. gedoogbeleid*) u svijetu poznatija kao "holandski model", razlog je zbog kojeg veliki broj turista svakodnevno posjećuje nizozemske kafiće.⁵⁶

Turizam u Nizozemskoj ima oko 5% udjela u BDP-u, generira 791 000 radnih mjesta i doprinosi prihodima od 80 milijardi eura.⁵⁷ U 2018. godini bilo je 18,7 milijuna turističkih dolazaka⁵⁸, od čega je najviše Njemaca (5,1 milijun), koji zajedno za Belgijancima (2,2, milijuna) i Britancima (2,1 milijun) tvore polovicu ukupnih turističkih dolazaka u Nizozemskoj. Zanimljivo je to kako su navedene susjedne emitivne zemlje legalizirale medicinsku, ali ne i rekreativnu upotrebu kanabisa stoga se Nizozemska čini kao idealna vikend destinacija kanaturista ovih zemalja.

Razvoj kanabis turizma u Nizozemskoj započeo je davne 1963. godine kada je nizozemski trgovac Kees Hoecker osnivaio svoju tvrtku „Lowlend Weed Company“ i počeo prodavati kanabis sa svojega broda. Kupci su službeno počeli kupovati kanabis kao sušenu tvar za pripravak čaja. Krajem 60-ih godina prošlog stoljeća Nizozemska, zemlja boema i umjetnika, brzo je prihvatila hipijevsku filozofiju i sve što ide uz nju pa tako i pušenje kanabisa. Dekriminalizacija lakih droga Nizozemskoj je donijela jednu veliku korist, a to je da ima jednu od najnižih stopa korisnika droga među domicilnim stanovništvom.⁵⁹ Samo 7% od ukupnog nizozemskog stanovništva konzumira kanabis.⁶⁰

Prodaja i konzumacija kanabisa vrši se u specijaliziranim kafićima „coffee shopovima“ koji imaju dugu povijest u Nizozemskoj. Droga se ne smije reklamirati, zabranjen je ulaz maloljetnicima i u njima se ne smiju prodavati alkohol niti teže droge. Sa promjenama na političkoj sceni u Nizozemskoj vodile su se rasprave o zabrani konzumacije kanabisa turistima, međutim bojali su se pojave ilegalnog tržišta i kriminala stoga svaki punoljetni turist danas može kupiti kanabis.

⁵⁶ I.Kolak, op.cit.,str 17

⁵⁷ <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2019/35/tourists-spent-87-5-billion-in-2018> (pristupljeno 6.srpnja)

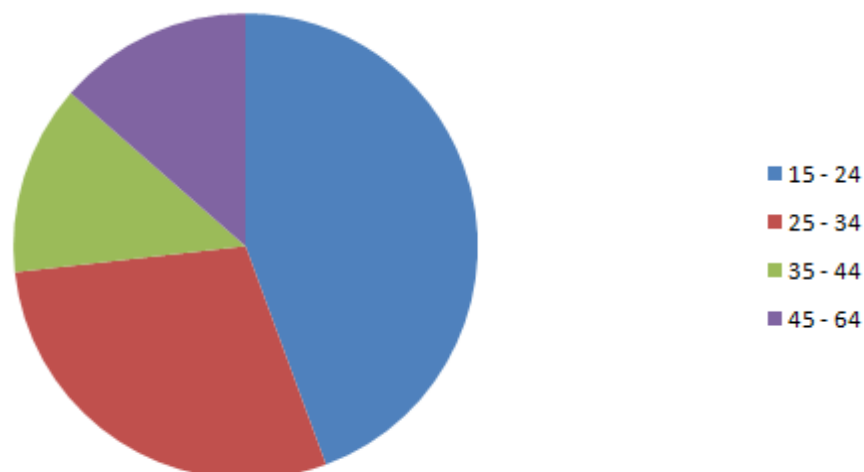
⁵⁸ <https://knoema.com/atlas/Netherlands/topics/Tourism/Key-Tourism-Indicators/Number-ofarrivals> (pristupljeno 6.srpnja)

⁵⁹ I.Kolak, op.cit.,str 17

⁶⁰ National Drug Monitor (Annual Report 2012, published November 5,2013.)

Osim u turističkoj konzumaciji, kanabis je danas najčešća ilegalna supstanca koju koristi i nizozemska populacija u dobi od 15 do 64 godine.⁶¹

Graf br.6: Konzumacija kanabisa 2019. u Nizozemskoj prema starosnoj dobi

Izvor: Izrada autorice na temelju podataka iz: https://www.emcdda.europa.eu/countries/drug-reports/2019/netherlands/drug-use_en

4.1.2. Amsterdam

Glavni grad Nizozemske, poznat je po svojoj umjetničkoj baštini, jedinstvenom kanalskom sustavu i obiljem nasljeđa koje su ostavili ljudi poput Vincenta Van Gogha i Anne Frank. Van der Ark i Richards (2006.) navode da je kultura postala glavna pokretačka snaga urbanog turističkog sustava, što je samo plus kod razvoja turizma ovog grada.

Amsterdam svake godine posjeti više od 5 milijuna turista, od čega većina (4 milijuna) otpada na strane turiste.⁶² Ekletkičan i urbani grad, prijestolnica je europskog narko turizma upravo zbog toga što omogućuje posjetiteljima uživanje različitih opijata. Iz tog razloga Amsterdam svake godine posjeti oko 1,5 milijuna kanaturista, što iznosi oko 23% od ukupnog broja turista u gradu, skoro četvrtinu ljudi koji posjećuju grad.

⁶¹ https://www.emcdda.europa.eu/countries/drug-reports/2019/netherlands/drug-use_en

⁶² <https://amsterdam.org/en/facts-and-figures.php>

Prema istraživanju Jellinek iz 2018.godine:

- 54% turista u Amsterdamu, prije putovanja su znali da će koristiti lake droge, poput kanabisa
- 1% turista je unaprijed znalo da će koristiti teške droge u Amsterdamu
- 15% je izjavilo kako žele koristiti obje vrste droga
- 30% turista je u Amsterdamu odlučilo da će koristiti drogu

Kao rezultat prethodnih studija, kod većine kana turista visoka je svijest o dostupnosti droga unutar posjećenog mjesta. U Amsterdamu postoje 164 coffee shopa, a prodaja kanabisa iznosi oko 100 000 kg godišnje.⁶³ Ovaj grad je prvi prepoznao mogućnosti razvoja kanabis turizma još u 60.tim godinama prošlog stoljeća kada je počeo privlačiti putnike sa coffee shopovima. Već tada vlasti su primjetile kako rekreativna upotreba kanabisa može donijeti različite pogodnosti za ovaj grad.

Stvaranjem potpuno transparentnog sustava doprinosi se kvaliteti kanabisa. S obzirom na koncept ponude i potražnje, to će dovesti do porasta potražnje. Stručnjaci smatraju da će ovakav sustav donijeti još više turista, te će također potaknuti medicinski turizam na tom području. Pacijenti će imati znanje o tome što konzumiraju, što je ključno za vrijeme putovanja zbog medicinskih razloga.

4.2. Colorado

Dana 6. studenoga 2012. godine stanovnici Colorada, sa 55, 3% glasova, odobrili su Amandman 64 za legalizaciju rekreacijskog kanabisa što čini Colorado prvom državom u Sjedinjenim Američkim Državama koja je legalizirala rekreacijski kanabis.⁶⁴ Prodaja rekreacijskog kanabisa stupa na snagu 1. siječnja 2014. Colorado je uz maloprodaju i potrošnju kanabisa legalizirao i cijeli proizvodni lanac.⁶⁵

⁶³ <https://amsterdam.org/en/facts-and-figures.php>

⁶⁴ <https://www.brookings.edu/research/colorados-rollout-of-legal-marijuana-is-succeeding/>

⁶⁵ J.Noel, Colorado struggles to educate marijuana tourists, Chicago Tribune, <https://www.chicagotribune.com/travel/ct-pot-tourism-travel-0224-20160224-story.html>

Prema Amandmanu 64, stanovnici Colorada od 21 godini pa nadalje mogu kupiti uncu (28,35 grama) kanabisa, a posjetitelji četvrtinu unce po posjetu. U 2015.godini, prodaja rekreacijskog kanabisa dosegla je 588 milijuna USD, pokazajući nagli rast od 313 milijuna dolara u odnosu na 2014. Tijekom iste godine porez na prihod od kanabisa dosegao je gotovo 70 milijuna USD, što je duplo više od onoga što je država zaradila od prihoda od poreza na alkohol.⁶⁶

Turizam je jedan od najjačih gospodarskih pokretača u Coloradu, pruža vrijedan izvor prihoda i radnih mjesta. Posjetitelji potiču lokalno gospodarstvo, koriste hotele, atrakcije, restorane, turističke kompanije, prijevoznike, lokalne poljoprivrednike i dr. Najviše turista u Colorado dolazi iz SAD-a, Meksika i Kanade, potom Velike Britanije, Australije, Njemačke, Kine i Japana.

U rujnu 2016.godine zabilježeno je 6,6 milijuna kanaturista koji su kanabis mogli nabaviti na 450 prodajnih mjesta kanabisa u cijeloj državi, sa gotovo polovicom njih (45%) koji su smješteni u glavnom gradu Denveru.⁶⁷

Turizam generira više od 174 000 radnih mjesta i doprinosi sa 1,4 milijarde dolara u lokalnim i državnim poreznim prihodima. U 2018. godini Colorado je imao 85,2 milijuna turističkih dolazaka što je rezultiralo sa rekordnih 19,5 milijuna noćenja i turističkom potrošnjom od 22.3 milijarde USD, porast od 6,7 posto u odnosu na 2017. godinu, što je znatno više od nacionalnog prosječnog porasta od 4,1 posto. Više od 6% posjetitelja izjavilo je da je pristup legalnom kanabisu jedan od glavnih razloga njihovog posjeta što govori da su kanaturisti bitna tržišna niša za turizam Colorada.⁶⁸ Putnici koji sudjeluju u aktivnostima vezanim uz kanabis prijavljuju duža putovanja od prosječnih posjetitelja Colorada 5,1 noćenje u odnosu na 4,6 noćenja. S dužim putovanjima troškovi putovanja su veći, iako su prosjeci troškova po osobi dnevno niži.

⁶⁶ Marijuana Legalization in Colorado: Early Findings A Report Pursuant to Senate Bill 13-283, 2016, <https://cdpsdocs.state.co.us/ors/docs/reports/2016-SB13-283-Rpt.pdf>

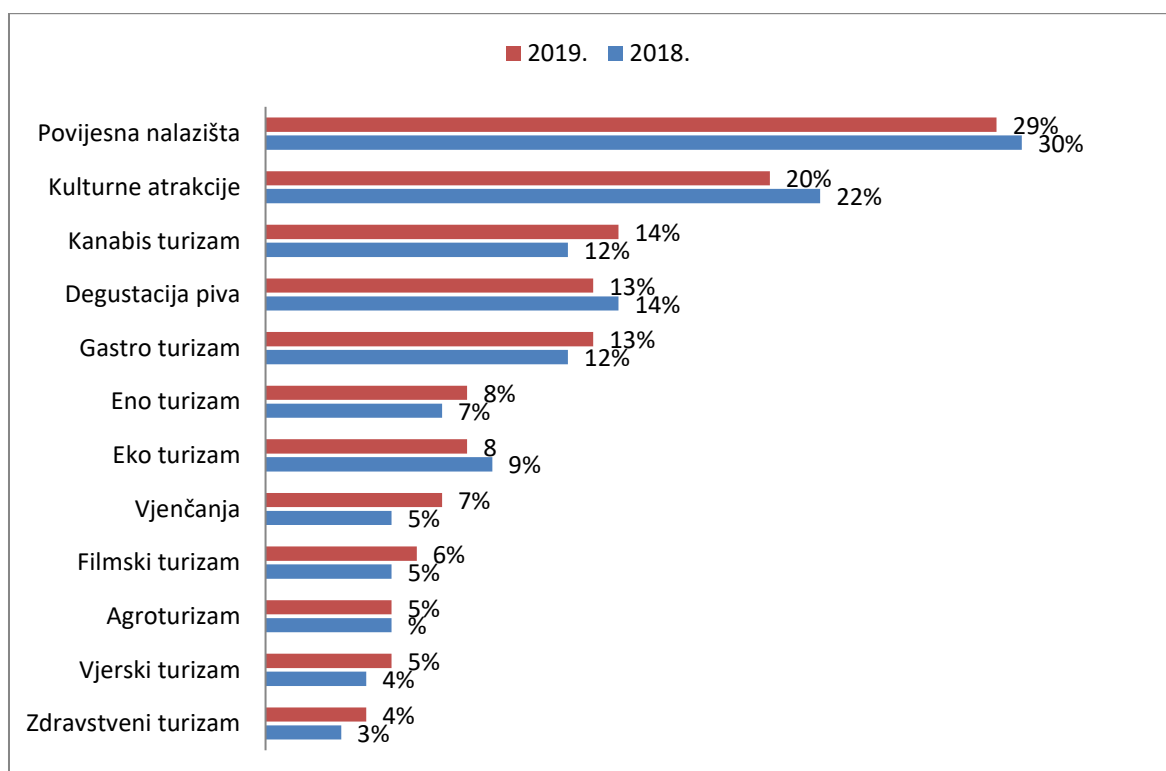
⁶⁷ S.K.Kang, J.O'Leary, J.Miller, From Forbidden Fruit to the Goose That Lays Golden Eggs: Marijuana Tourism in Colorado, 2016

⁶⁸ *Dean Runyan Associates, Colorado Travel Impacts 2000-2018; Longwoods International, Travel Year 2018*

Prosječni posjetitelj potroši 1.869 dolara po putovanju u Colorado. Posjetitelj koji sudjeluje u aktivnostima kanabis turizma u prosjeku potroši 1.930 dolara po putovanju. Putnici koji posjećuju trgovine specijalizirane za prodaju kanabisa također su izvijestili da jedu u lokalnim restoranima, kupuju, skijaju/ snowboard i obilaze državne i nacionalne parkove.

Colorado je cijelogodišnje turističko odredište s manjim oscilacijama pri promjeni godišnjih doba, idealno za razvoj različitih oblika turizma. Prema posljednjem istraživanju tvrtke Longwoods International koja vrši pregled putničkog i turističkog tržišta Colorada, kanabis turizam visoko kotira među selektivnim oblicima turizma.

Graf br.7: Popularnost selektivnih oblika turizma u Coloradu

Izrada autorice na temelju:

https://industry.colorado.com/sites/default/files/Colorado%202019%20final%20report_online.pdf

Na prvom mjestu ljestvice se nalaze povijesna mjesta koja prema ovome istraživanju počinju gubiti na važnosti isto kao i kulturne atrakcije koje se nalaze na drugom mjestu. Kod kanabis turizma u 2019. godini uočava se porast od 2% u odnosu na prethodnu godinu što je vrlo dobar pokazatelj razvoja turističke ponude ove savezne države.

Osim kanabis turizma, turizam vjenčanja pokazuje također rast od 2%, ali je dosta manje popularan među turistima Colorada. Specijalni oblici turizma kao što su degustacije piva i eko turizam bilježe pad, a zdravstveni, vjerski, filmski, eno i gastro turizam bilježe manji rast u odnosu na prethodnu godinu.

Iako je popularan već nekoliko godina, kanabis turizam nije prihvaćen od strane svih aktora u turizmu ove zemlje. Protivnici kanabis turizma zabrinuti su za imidž Colorada kao poznatog obiteljskog odredišta za rekreaciju. Konkretno su izjavili zabrinutost kod uznemiravanja obitelji na skijaškim, planinarskim i penjačkim stazama gdje kanaturisti često uživaju uporebu kanabisa. Rješenja za ovakve situacije još nisu ponuđena.

Teorije svjetonazora turizma objašnjavaju kako diskurs, zastupljenost i praksa oblikuju turizam i prostore za slobodne vrijeme, pa s vremenom susretanje obiteljskog turista i kanaturista može postati opće prihvaćen uobičajeni događaj. Promotori turizma trebali bi prepoznati u tome priliku i iskoristiti je za kreiranje novih doživljaja bez narušavanja zakona. Ozakonjeni kontekst i gospodarski procvat su čimbenici koji utječu na proizvodnju turizma.

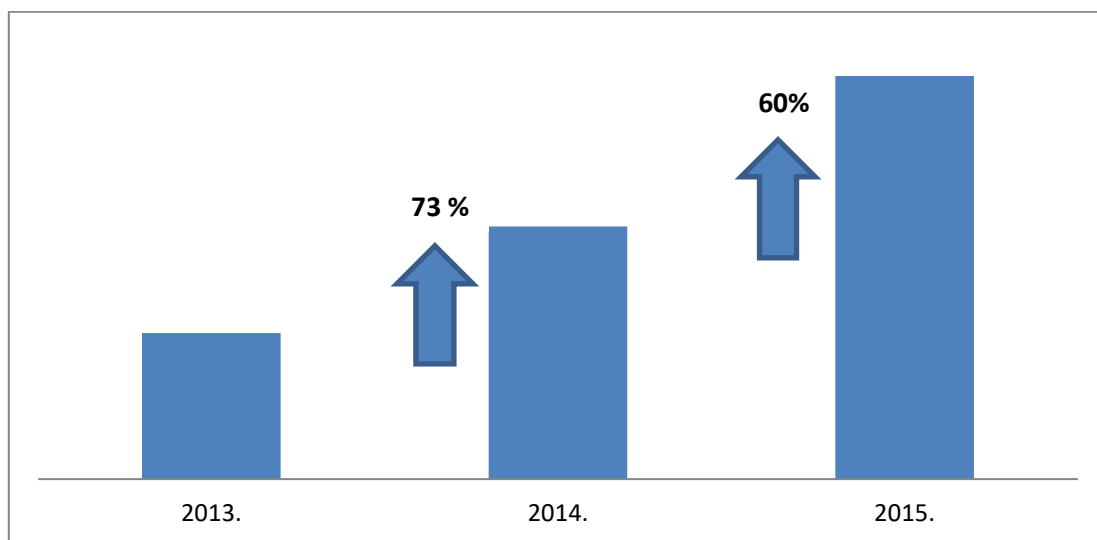
4.2.1. Denver

Denver je glavni grad američke savezne države Colorado, koji samo nekoliko godina unatrag, nije bio prepoznat od strane turista kao atrakcija, već samo kao tranzitni grad iz kojeg bi nastavili svoje putovanje prema turističkoj destinaciji. Danas mnogi putnici, prije nego što krenu u istraživanje ljepota Colorada, provedu nekoliko dana u Denveru, a za sve više njih, on predstavlja finalno odredište putovanja. Novi turistički akter u Denveru je kanabis koji se legalno može kupiti i konzumirati na mjestima predviđenim za to. Tradicionalno uporaba, prodaja i posjedovanje kanabisa bili su ilegalni, međutim nakon legalizacije, stanovnici Denvera prepoznali su mogućnosti razvoja turističke kanabis ponude.

Colorado ima jedinstvenu povijest kao prva država SAD-a koja je legalizirala kanabis stoga su domišljati turistički djelatnici odlučili obilježiti 20.travanj- „međunarodni dan" za ljubitelje kanabisa. Rezultat toga je Festival Mile High 420 koji privlači zagovornike kanabis kulture iz cijelog svijeta. Osim promocije i uživanja kanabisa, njihov cilj je

nastaviti borbu protiv stigme dok slave procvat industrije kanabisa u gradu Denveru, poznatom kao Mile High. Svake godine deseci tisuća ljubitelja kanabisa okupljaju se u parku Civilnog centra Denvera kako bi proslavili kulturu i zajednicu kanabisa. Prema podacima Hotels.com-a ovaj događaj iz godine u godinu ima sve veću važnost za turizam Denvera.

Graf br.8: Porast online pretrage hotelske ponude u Denveru uoči 20. travnja

Izrada autorice na temelju: Hotels.com; <https://mjbizdaily.com/chart-week-denvers-420-tourism-bonanza/>

Nakon legalizacije kanabisa, online pretraga za hotelima u Denveru za vikend uoči 20.travnja 2014.godine porasla je za 73% s obzirom na prethodnu godinu kada kanabis još nije bio službeno legaliziran. Slijedeća godina (2015.) donijela je ponovni porast pretrage za 60% u odnosu na 2014.godinu. Iako sve te pretrage nisu dovele do stvarnih rezervacija, naglašavaju rastući interes za kanaturizam.

Kao u svakom gradu koji razvija kanaturizam, turisti u Denveru mogu pronaći brojne trgovine kanabisom, koje su ujedino i temelj turističke ponude kanaturizma. Nomme, Blichfeldt u svom istraživanju „Marijuana tourism in Denver“ (2017.) naglašavaju kako su trgovine kanabisom najposjećenije od strane kanaturista, međutim ukazuju na to da u dovoljnoj mjeri ne ispunjavaju očekivanja kanaturista. Prema njihovom istraživanju, turistima fali doza egzotičnosti i doživljaja, stoga i dalje postoji prostor za napredak i ulaganje u turističku ponudu za kanaturiste. Ne postoje konkretni podaci o broju kanaturista u gradu Denveru, ali činjenica je da turistička zajednica grada

Denvera radi na privlačenju turista specijalnih interesa i da se svake godine povećava broj noćenja.

U 2018. godini grad Denver bilježio je 17,3 milijuna noćenja i turističku potrošnju od 5,6 milijardi dolara. Izravni trošak posjetitelja potiče lokalno gospodarstvo tako što posjetitelji koriste hotele, trgovce, restorane, kulturne institucije, prostorije za sastanke, atrakcije, usluge prijevoza i druge tvrtke, te podržava poslove za više od 60.000 ljudi u području centra Denvera.

Godinu kasnije, grad Denver bilježio je 17,7 milijuna noćenja, što je porast noćenja od 2% u odnosu na prethodnu godinu. Ukupna potrošnja posjetitelja u 2019. godini postavila je novi rekord od 7 milijardi USD, s tim što je potrošnja noćenja dosegla 6 milijardi USD, što je povećanje od 8% u odnosu na 2018. godinu. U 2019. godini posjetitelji Denvera potrošili su više od 1,9 milijardi dolara u hotelima i ostalim smještajnim jedinicama u Denveru, a rekordnih 1,2 milijarde dolara na hranu i piće.⁶⁹

4.3. Kanada

Kanada je, prema veličini teritorija i geografskoj rasprostranjenosti, druga najveća zemlja na svijetu i jedna od zemalja s najrazvijenim gospodarstvom, članica G7. Također, Kanada je druga zemlja na svijetu, nakon Urugvaja, koja je formalno, uz strogu kontrolu, legalizirala uzgoj, posjedovanje, nabavu i konzumaciju kanabisa i njegovih nusproizvoda. Gotovo stoljetna zabrana (od 1923.) okončana je 17. listopada 2018. kada je Federalni zakon o kanabisu stupio je na snagu. Prema anketi Abacus Date-a čak 70 posto Kanađana podržava legalizaciju.

Legalizacijom kanabisa u medicinske i rekreativne svrhe otvorio se čitav niz novih poslovnih prilika u svim industrijama zemlje pa tako i u turizmu. Kombinirani domaći i međunarodni turizam u Kanadi ima oko 1,7 % udjela u BDP-u zemlje, generira 745 300 radnih mjesta i doprinosi prihodima od stotine milijardi američkih dolara.⁷⁰ Predviđanja o razvoju kanabis turizma donešena su na temelju usporebe sa enoturizmom i kanadskom vinskom industrijom jer stručnjaci smatraju kako je

⁶⁹ <https://www.denver.org/tourism-pays/tourism-pays-for-denver/>

⁷⁰ <https://www.hgk.hr/documents/kanadahgkinteractivefin5c1b8ded399e6.pdf>

motivacija turista ovih oblika turizma vrlo bliska. Između 2011. i 2015.-te godine broj vinarija u Kanadi porastao je sa 476 na 604, što je više od 25 posto. Brojke govore same za sebe kada se uzme u obzir odgovarajući ekonomski učinak koji ova rastuća industrija nudi. Kanadska vinska industrija svake godine daje više od 9 milijardi američkih dolara gospodarskog učinka, od čega je 500 milijuna izravne potrošnje 3 milijuna enoturista. Samo u Ontariju enoturizam doprinosi sa gotovo 850 milijuna dolara ekonomskog učinka. U 2018. godini u Ontariju je prodano 21. 998. 025 litara vina za maloprodajnu vrijednost veću od 474 milijuna dolara, što je 10, 5% više u odnosu na prošlu godinu. Moguće je da bi jedan dan turizam kanabisa mogao premašiti vinski turizam po popularnosti.

Iako nema službenih podataka o broju kanaturista, slučajnost ili ne, Kanada nakon legalizacije svaku godinu ruši rekorde u turističkim dolascima. Rekordnih 22.1 milijuna turista posjetilo je Kanadu 2019. godine čime se srušio broj turista iz prethodne godine od 21.3 milijun. Zanimljivo je to kako je 2018. zabilježen rekordni broj američkih dolazaka od 14.44 milijuna što je najveći broj od 2004. godine. Iste godine postavljeni su rekordi dolazaka sa ključnih međunarodnih tržišta⁷¹:

- Kina - 737.379 dolazaka, što je povećanje za 6 % u odnosu na 2017. godinu (prvi put preko 700.000),
- Francuska - 604.166 dolazaka, što je povećanje za 5 % u odnosu na 2017. (prvi put više od 600.000)
- Meksiko - 404.402 dolazaka, što je povećanje za 5 % u odnosu na 2017. (prvi put više od 400.000)
- Indija - 287.416 dolazaka, što je povećanje od 15 % u odnosu na 2017. godinu

Osim što Kanada želi biti prepoznata kao kanabis destinacija na međunarodnom turističkom tržištu, također želi promovirati kanabis turizam i unutar svojih granica.

⁷¹ <https://www.newswire.ca/news-releases/a-record-breaking-year-for-canada-s-tourism-sector-829068262.html>

Prema istraživanju Deloitte objavljenog 2016.godine najveći broj korisnika kanabisa u Kanadi je u dobi između 25 - 44 godine, a sukladno životnoj dobi prepoznat je profil domaćeg turista i odrednice putovanja:⁷²

- putovanje do kanabis destinacije od 1-3 sata
- odrasli bez djece
- putovanje u slobodno vrijeme
- vikend destinacije u blizini velikih gradova

Najteži korak kod razvoja kanaturizma je nemogućnost promocije stoga je vrlo teško steći reputaciju kanabis destinacije. Kanadski grad Vancouver uživao je reputaciju kanabis destinacije za Kanađane i prije same legalizacije. U ovoj liberalnoj, hipsterskoj metropoli, vlast je već godinama zatvarala oči pred konzumentima, ilegalnim ljekarnama i kafićima kanabisa. Uživateljima poznat po nadimku „Vansterdam“ (*engl.slang*) zbog otvorenosti prema konzumaciji kanabisa baš kao i Amsterdam, ovaj grad stručnjaci u budućnosti ne vide kao prijestolnicu kanabis turizma u Kanadi zbog samog geografskog položaja i udaljenosti od emitivnih tržišta što otvara mogućnost drugim destinacijama da prepoznaju priliku i prigle kanabis turizam kao dio turističke ponude.

Kanadsko tržište kanabisa ima ne samo značajan broj korisnika, već i potencijalne korisnike:⁷³

- šest od 10 (59 %) Kanađana trenutno koristi i/ ili je zainteresirano za upotrebu kanabisa
- četvrtina (27 %) svih potrošača kaže da je koristila kanabis u prvih šest mjeseci legalizacije (listopad 2018. - ožujak 2019.),
- trećina (32 %) korisnika koji nisu konzumirali kanabis, kaže da su "otvoreni za isprobavanje"

⁷² <https://www.smithsfalls.ca/media/2020/01/Cannabis-Strategy-January-2020-FINAL-With-Revised-Quotes.pdf>

⁷³ <https://www.preparedfoods.com/articles/123513-mintel-opportunity-exists-in-canadian-cannabis-market>

Sazrijevanjem tržišta rekreacijskog kanabisa u budućnosti se očekuju različite mogućnosti za razvoj destinacije u tom smjeru, s time da se ni na koji način ne ugrožava razvoj ostalih oblika turizma.

4.3.1. Smith Falls – strategija razvoj kanabis turizma 2019/2020

Sa legalizacijom, mogućnosti rasta i razvoja povećale su se za zajednice poput Smiths Falls-a, kuće najvećeg proizvođača kanabisa na svijetu. U iščekivanju legalizacije, gradić Smiths Falls naručio je izradu Strategije sadržaja kanabisa koja će identificirati najbolje načine na koji će kanabis uvrstiti u korporativnu i društvenu kulturu.

Početak 2019. godine osnovan je Odbor za turizam kanabisa, koji okuplja predstavnike zajednice Smiths Falls-a, uključujući stručnjake za kanabis, poslovanje i turizam, kako bi kombinirali resurse, udružili snage i nacrtali put za turizam kanabisa u Smiths Fallsu. Rezultat toga je pomno razrađena strategija razvoja koja namjerava uključiti domicilno stanovništvo u svoju razradu, kontinuiranost provođenja i održivost.

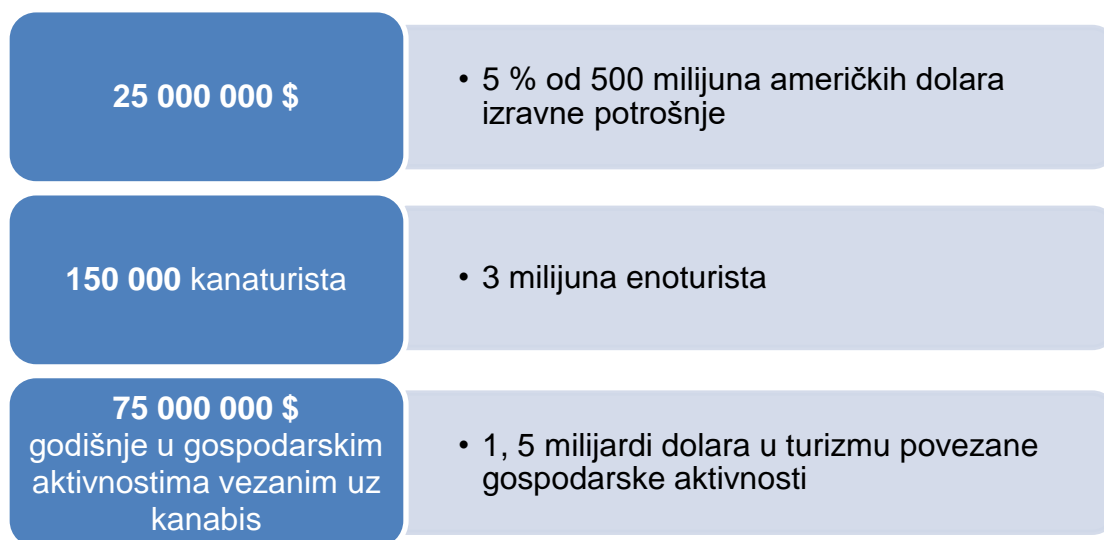
Strategija identificirana u dokumentu je usmjerena na označavanje Smiths Falls kao top turističke destinacije kanabisa. To se prije svega može postići tako da se proces izrade strategije započne rano i održi njezin fokus u narednim godinama. Strateški prioriteti utvrđeni ovom strategijom su sljedeći:

- nastaviti revidirati ovu strategiju i održavati fluidnost kako bi se upoznali s promjenjivim krajolikom kanabis turizma
- pomoć u razvoju poslovnih prilika za inkubiranje turističkih iskustava usmjerenih na kanabis u Smiths Fallsu.
- osvijestiti metode iz uspješnog enoturizma i turističkih destinacija kanabisa radi marketinga i strateškog planiranja.
- kontrolirati marketinšku poruku kako bi bolje utvrdili Smiths Falls kao glavni grad kanabisa.

Cilj ove strategije je pozicioniranje Smith Fallsa na turističkom tržištu kao lidera kanabis turizma u Kanadi, stvaranje modernog i sofisticiranog turističkog iskustva

kanabisa u Smiths Fallsu, po uzoru na destinacije enoturizma. Naime, na temelju analize tržišta enoturizma, stručnjaci predviđaju kako bi Smiths Falls mogao privući 5% kanadskih enoturista što bi pridonijelo razvoju destinacije i kvaliteti života.

Tablica br.2: Predviđanja budućnosti kanaturista s obzirom na enoturizam

Izrada autorice na temelju : The Economic Impact of Wine and Grape Industry Canada, 2015;
<https://www.smithsfalls.ca/media/2020/01/Cannabis-Strategy-January-2020-FINAL-With-Revised-Quotes.pdf>

Provođenje politika i programskih inicijativa u skladu sa strategijom, uključujući aktivnosti javnog obrazovanja i podizanja svijesti u budućnim vremenima dovelo bi do kompletne društvene prihvatljivosti i sinergije različitih sektora u ostvarenju zadanih ciljeva, kako na lokalnoj razini, tako i na državnoj. Turizam kao najbrže rastuća svjetska industrija zahtijeva dugoročne i jasne ciljeve u skladu sa željama stanovništva i mogućnostima destinacije.

5. Učinci na destinaciju

U slučaju višestrukog i dinamičnog fenomena kao što je turizam, vrlo je teško istražiti i selektirati podatke, pogotovo kad se radi o novom obliku kao što je kanabis turizam. Kako je sve više onih koji legaliziraju ili razmišljaju o legalizaciji i iskorištavanju dobrobiti kanabisa, neizbježna su ispitivanja učinaka i posljedica na stanovništvo i na destinaciju. Uređeno tržište bi kreatorima politika dalo alate za borbu protiv kriminala, te istovremeno za poticanje rasta industrije i turizma kanabisa kakvog smatraju prikladnim. Svaka implikacija uz pozitivne, donosi i negativne učinke, stoga će se u nastavku pokušati rasčlaniti i razumjeti što sve kanabis turizam pruža i uskraćuje destinaciji.

Najpopularniji argument pristalica takvog oblika turizma su ekonomski učinci. Proizvodi od kanabisa uvelike se oporezuju, a njihovi porezni prihodi izuzetno su značajni za državne vlade. Na primjer, Colorado je prikupio 135 milijuna dolara poreza i naknada od kanabisa u 2015.⁷⁴ Prihodi od poreza i naknada raspoređeni su u regulatorne napore i napore u javnoj sigurnosti, izgradnju seoskih škola i programe prevencije zlostavljanja mladih. Uz to, očekuje se da će kanabis industrija stvoriti više radnih mjesta i potaknuti izravne i neizravne gospodarske aktivnosti u državama. Turizam kanabisa je povoljan poslovni poduhvat za sve uključene strane; oni koji posluju s tvrtkama vide veliku zaradu, država dio tog profita ulaže u proračun, a potrošač je sretan što s iskustvom na odmoru. Turizam znači više mogućnosti zapošljavanja za zajednice u kojima se nalaze, više novca za zajednicu i više poslovanja za druge lokalne tvrtke jer ima više turista.

Prirodno je da, kada se raspravlja o kontroverznim pitanjima (npr., kockanju, drogama), mnogi zagovornici koriste pozitivne ekonomske učinke kao snažno zagovaračko stajalište, jer se opravdavanje legalizacije može mjeriti. Izravni ekonomski učinci poput poreznih prihoda, obima prodaje, otvaranja novih radnih mjesta itd. prijavljeni su i analizirani od legalizacije. Politička skupina za kanabis (povezana sa Sveučilištem u Coloradu - College of Business) objavila je studiju u listopadu 2016. u kojoj sugerira da je industrija kanabisa stvorila 18.000 novih ekvivalenta posla s punim radnim vremenom i izravno i neizravno stvorila 2,4 milijarde dolara ekonomskih aktivnost u Coloradu. Izvan kanala za izravnu prodaju

⁷⁴ <https://www.colorado.gov/tax>

zabilježen je rast radnih mjesta u skladišnim djelatnostima, tvrtkama za rasvjetu i navodnjavanje te povećanju usluga za industriju poput odvjetnika, knjigovođe, itd.

Porezni prihodi već su tri puta veći od onih koji dolaze od prodaje alkohola, a predviđa se da će porezi na kanabis premašiti porez na cigarete.

Nema dovoljno ekonomskih podataka koji bi podržavali ili osporavali u kojoj je mjeri industrija kanabisa mogla utjecati na ugostiteljstvo i turističku industriju. Potrebni su jači brojevi da bi se mogao procijeniti njegov doprinos različitim gospodarskim aktivnostima povezanim s ugostiteljstvom i turizmom.

Zajedno s ekonomskim učincima, potrebno je mjerenje socijalnih utjecaja (troškovi) kako bi se dobila cjelovita slika u ocjeni uspješnosti legalizacije. Procjena socijalnih troškova u turističkim kretanjima izazovna je zbog toga što oni nisu toliko eksplicitni kao ekonomski učinci, oduzimaju više vremena za mjere i mogu biti subjektivni. Razumijevanje društvenog utjecaja na posjetitelje, stanovnike, odredišta i države nešto je što treba učiniti u dugoročnom razdoblju.

Protivnici legalizacije uglavnom se usredotočuju na dugoročne učinke kanabisa na fizičko i psihičko zdravlje, uključujući probleme na razvoj mozga i ovisnosti mladih i djece. Ostali negativni socijalni troškovi uključuju povećane suspenzije u školama, smrtne slučajeve povezane s kanabisom, trovanja kućnih ljubimaca, laboratorijske eksplozije i zločine povezane s drogom počinjeni izvan zakonskih parametara rekreacijskog ili medicinskog kanabisa. U drugim se jurisdikcijama češće priliv kanaturista vidi kao razlog za zabrinutost. Zabrinjava činjenica da turizam kanabisa znači legije korisnika kanabisa iz drugih mjesta koje se spuštaju na novo legalizirano tržište, noseći sa sobom niz društvenih problema. Ta briga upozorava na neke kritične činjenice. Prvo, ishod reforme politike kanabisa u potpunosti ovisi o regulatornim pravilima koja je postavila vlada. U Urugvaju, gdje su planovi za zakonsko reguliranje kanabisa odobreni u 2013., poduzimaju se proaktivni koraci za sprečavanje mogućnosti turizma kanabisa. Prema Juliju Calzadi, glavnom tajniku Urugvajске nacionalne skupštine za droge, cilj reguliranja kupovine marihuane stanovnicima je minimizirati, u najvećem mogućem stupnju, potencijal da Urugvaj postane „tržište“ za kanabis.

Suprotno ovoj ideji, Nizozemska je već godinama plasirana na tržište kao liberalna zemlja tabu turizma međutim, 2012.godine zbog iritacije domaćeg stanovništva na provođenje turizma, to je pokušala promijeniti. Devijantno ponašanje turista u destinaciji, ne poštivanje pravila i životnih vrijednosti stanovništva dovelo je do sukuba. Najveći problem ima Amsterdam kojeg svakodnevno posjećuju horde turista.

Slika br.3: Negodovanje domaćeg stanovništva na turizam

Preuzeto: <https://apnews.com/c95b74b3a2d54d5fac5f72256a21da06>

Iste godine nizozemska vlada pokušala je spriječiti kanabis turizam tako što je samo domicilnom stanovništvu dozvolila kupnju kanabisa i zahtijevala da prodavaonice i konzumiraonice kanabisa posluju isključivo na temelju članstava. Ovakva promjena dovela je do porasta ilegalne prodaje na tržištu što je pokopalo smisao reforme. Nakon toga, politika je izmjenjena pa je gradovima dopušteno da sami odaberu najbolji sustav prema svome lokalnom kontekstu. Radi „ubiranja plodova“ od turizma, većina gradova je ponovno dopustila prodaju.

U turističkom kontekstu, kanabis je još uvijek na federalnoj razini klasificiran kao ilegalna droga i na nju se odnosi društvena stigma. Neke države mogu otjerati turiste koji preziru kanabis. Na primjer, neki protivnici u Coloradu tvrde su da je legalizacija obeshrabrila turiste orijentirane na obitelj i zdravlje kao posjetitelje države. Razvoj svakog oblika turizma može biti dvosjekli mač ukoliko se ne postave pravila ponašanja i plan razvoja. U širem pogledu kanabis turizam utječe na čitavu zajednicu, bez obzira da li je domicilno stanovništvo izravno uključeno u turističke djelatnosti ili ne. Svakako, nakon uvođenja turističkih aktivnosti kanaturista, potrebno je istražiti kako je domicilno stanovništvo prihvatilo novitete u destinaciji, uvažiti njihovo mišljenje i prijedloge jer su oni ti koji su podržali legalizaciju i koji su pod utjecajem kanaturizma pogođeni različitim socijalnim i kulturnim posljedicama. Poželjno bi bilo usporediti stavove domaćeg stanovništva prije i poslije razvoja kanabis turizma, te na taj način pokušati unaprijediti sektore koji ne funkcioniraju. Ova tema može se istražiti pitanjima kvalitete života koja na kraju utječu na podršku stanovnika za budući razvoj i nadopunu kanabis turizma u destinaciji.

Sukladno istraživanju Nacionalne agencije za droge i zdravlje (NSDUH), na područjima u kojima je kanabis legaliziran, tinejđeri ga manje konzumiraju. Iako se, gledajući širu sliku, posljednjih godina konzumacija kanabisa među mlađom populacijom SAD-a povećala, istraživači su uočili smanjnu konzumaciju za 10% među tinejđerima država koje su legalizirale kanabis u rekreativne svrhe. Ovo istraživanje trebalo bi suzbiti zabrinutost da će se s vremenom u destinacijama kanabis turizma povećati konzumacija lakih droga.

Osim stanovništva, i gradovi doživljavaju promjene zbog kanaturista kako bi nosili s potencijalnim razvojem (upravljanje javnim zdravstvom, dostupnost nekretnina i sl.). Iako se, u principu, kanaturisti bave rizičnom aktivnošću, oni ne zanemaruju svoju sigurnost stoga, uz sve ostalo, očekuju i kvalitetnu zdravstvenu skrb. Kreatori ponude kanabis turizma pokušavaju provoditi odgovarajuće mjere opreza i informirati svoje posjetitelje kako bi izbjegli incidente i devijantno ponašanje. Polako postaje prihvaćeno da se najpotrebnije usredotočiti na osvještavanje ljudi o opasnostima i smanjenje štete od konzumacije droga tijekom turističkih putovanja. Očigledno je da se razvoj kanabis turizma u destinaciji mora integrirati u aktivnosti društvenog okruženja, policije, zdravstva i zakonodavstva. Prijetnje koje kanabis turizam donosi

u destinaciju jesu: preuranjeno sudjelovanje lokalnih tinejdžera u noćnim klubovima, narušavanje javnog reda i mira, gubitak kulture i tradicije, povećanje zločina...

Jasno je da svaka država koja je legalizirala rekreacijsku upotrebu kanabisa ima svoje zakone koji se odnose na proizvodnju, upotrebu i prodaju kanabisa. Iako je kanabis odobren za rekreativnu i medicinsku upotrebu svatko bi trebao biti u mogućnosti procijeniti prednosti i štetne učinke dugotrajne uporabe. Pravi je izazov kreatora ovakvog oblika turizma da informiraju turiste o konzumaciji kanabisa, bez da im nameću pozitivne učinke ili obšhrabre sa negativnim posljedicama. Na taj će se način industrija dugoročno razvijati na održiv način.

Nedavni pregled znanstvenih dokaza koji je proveo Međunarodni centar za znanost u području droga pronašao je malo dokaza koji bi sugerirali da je turizam kanabisa uzrokovao široke negativne zdravstvene ili socijalne ishode.

Glavni „trošak“ je potencijal za socijalnu neugodnost. Očigledna korist takvog turizma je povećani prihod kafića, hotela, trgovina, restorana i drugih poslova u lokalnom turističkom gospodarstvu. Naravno, tu su i porezni prihodi, koji idu lokalnoj i nacionalnoj vlasti. Vodeće tvrtke i organizacije još uvijek su oprezne u prihvaćanju kanabis turizma zbog pravne nesigurnosti i postojeće sintagme.

5.1. Kreiranje novih radnih mjesta

Industrija legalnog kanabisa okreće se prema mogućnostima za ekonomski razvoj u perspektivnom višemilijunskom poslu. Profesionalci iz različitih industrija žele iskoristiti legalizaciju. Poslovi u kanabis turizmu brzo postaju sila s kojom se treba suočiti jer turizam isprepliće kulturu kanabisa i odmor u nadi da će obostrano profitirati kanabis industrija i druge povezane industrije. Turistički segment industrije kanabisa nalazi se tek u usponu, ali je u koraku s trendovima. Poduzetnici zaista mogu prilagoditi svoje poslovne modele onako kako tržište kanabisa smatra prikladnim. Kako industrija nađe svoj temelj, turistički sektor će rasti s njom uz primjerenu edukaciju.

Najtraženiji radnici u kanaturizmu jesu vodiči. To nisu obični gradski turistički vodiči već kanaturistički vodiči. Osim što mora biti dobro upućen u brojne aspekte uzgoja i

distribucije kanabisa, kanaturistički vodič mora znati specifičnosti kanabis kulture određenog grada zbog toga što svako gradsko područje gdje je rekreativni kanabis dopušten održava svoju jedinstvenu povijest i propise. Putovanja u duhu kanabis turizma uspješna su kada se turistima uspije eliminirati strah i pojačati uzbuđenje. Čak i u državama gdje je kanabis legalan, turisti i dalje moraju biti oprezni kako ne bi prekoračili granice i suočili se s optužbama za nezakonitu uporabu kanabisa na stranom teritoriju. Najrašireniji primjer zablude turista koji posjećuju kanabis destinacije je uporaba kanabisa na javnim mjestima. Većina gradskih i državnih zakona zabranjuje pušenje kanabisa u javnosti pa nerijetko turisti zbog neznanja, dobivaju velike novčane kazne. Upravo zbog toga razvio se posao kanaturističkog vodiča koji upozorava turiste na poštivanje pravila i upućuje ih na mjesta gdje mogu konzumirati kanabis.

Kanabis saloni pružaju ugodnu atmosferu u kojoj se kupci mogu družiti s prijateljima, slušati glazbu i legalno konzumirati kanabis. Neke prodavaonice kanabisa ovlaštene su i za upravljanje salonima. Budtender (eng. *bud-* pupoljak, *tender-* ponuda) je naziv za člana osoblja koji radi u trgovini s kanabisom. On je poput barmena, osim što mu piće nije specijalnost, već kanabis. Njegov posao je ponuditi prijedloge kupcima, odgovarati na pitanja, rukovati proizvodima, nuditi savjete o različitim vrstama kanabisa, koncentratima i proizvodima. Poslužuje pupoljke u licenciranom objektu. Riječ pupoljci se odnosi na osušene vrhove cvijeća kanabisa koji se koristi za konzumaciju.

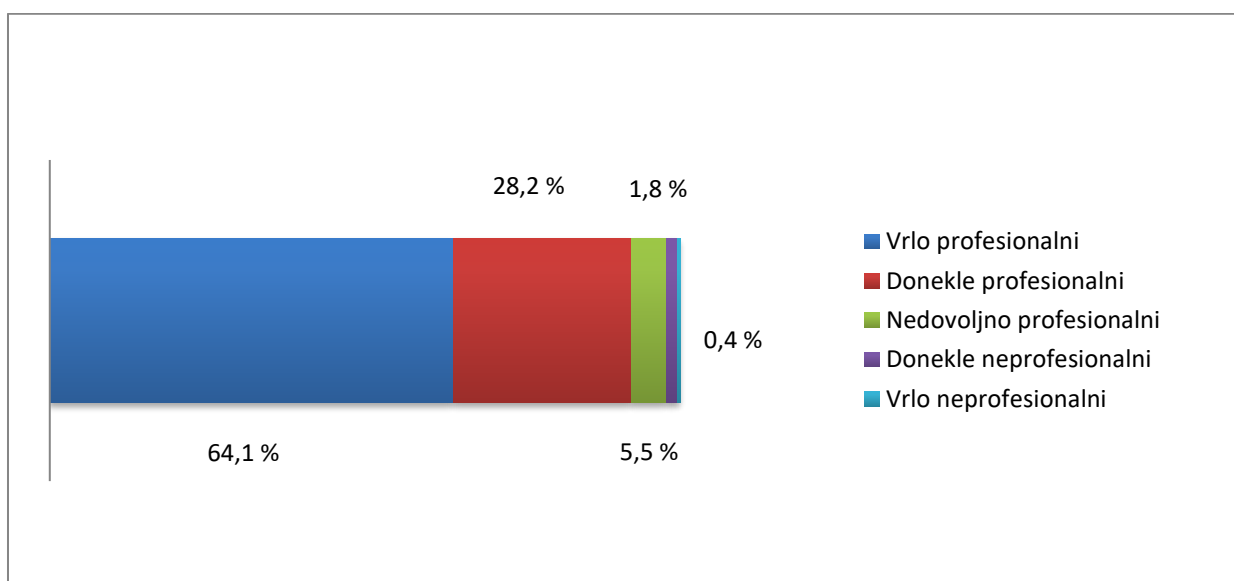
Kanabis turizam, usmjeren je na pružanje „high“ iskustva turistima uz koje će oni radi iskušati različite aktivnosti koje se nude u destinaciji. Prošlo je vrijeme kada su kolačići vodili glavnu riječ kada se govori o hrani s kanabisom. Kanabis kuhari u svoj meni uvrstili su razna slana i slatka jela s maslacem od kanabisa i ekstraktom kanabisa u kombinaciji s uobičajnim namirnicama.

Joga instruktori, kozmetičari, masažni terapeuti i tjelesni radnici ujedinjaju se oko općeg uvjerenja o kanabisu kao opuštajućem sredstvu. Određenom edukacijom dobivaju dozvolu za uporabu kanabisa u terapijske svrhe. Turistički paketi ove vrste ne uključuju samo konzumiranje kanabisa, već uporabu proizvoda od kanabisa i za odmor i pomlađivanje tijela i duše.

Osim poslova vezanih direktno za turizam, tu su još i poslovi koji uključuju poznavatelje koncentrata kanabisa, programere, poljoprivrednike, staklare i dr.

Suprotno dugogodišnjoj negativnoj sintagmi korisnika kanabisa, najveći broj je onih koji smatraju da su zaposlenici u kanabis turizmu vrlo profesionalni, a najmanji broj onih koji su nezadovoljni uslugom. Iako se iskustva turista pozitivno odražavaju na industriju, može se vidjeti da i dalje postoji prostor za napredak i edukaciju zaposlenika.

Graf br.9. Profesionalnost zaposlenika u kanabis turizmu

Izrada autorice na temelju: <https://blog.simplyhired.com/studies/cannabis-tourism/>

Zanimljiva je informacija da je čak 30% ispitanika imalo negativno mišljenje o zaposlenicima u kanabis turizmu prije odlaska na putovanje. Interakcije prokane kanabisom koje turisti doživljavaju tijekom putovanja duboko utječu na njihov profesionalni život. Ta su iskustva pokazala da rezultiraju njihovim ponovnim promišljanjem o karijeri. Gotovo polovica ispitanih u anketi Simplyhired razmišljala je o potrazi za novim poslom u industriji kanabisa.

5.2. SWOT analiza kanabis turizma

Kako bi imali što bolji uvid u pozitivne i negativne strane razvoja kanabis turizma, izrađena je SWOT analiza kanabis turizma u destinaciji:

SNAGE	<ul style="list-style-type: none"> - Inovativnost i prepoznatljivost na turističkom tržištu - Doprinos lokalnim i državnim prihodima - Širok asortiman ponude - Trend zdravog života - Nema sezonalnosti 	<ul style="list-style-type: none"> - Loša reputacija - Devijantno ponašanje - Nemogućnost oglašavanja - Zdravstvene posljedice - Nedovoljno razvijeni smještajni kapaciteti prilagođeni konzumaciji kanabisa 	SLABOSTI
PRILIKE	<ul style="list-style-type: none"> - Ukidanje crnog tržišta kanabisa - Niska konkurencija na turističkom tržištu - Otvaranje novih radnih mjesta - Pokretanje nove industrije - Revitalizacija zaostalih područja - Osnaživanje svjetske trgovine suradnje 	<ul style="list-style-type: none"> - Promjena zakonske regulative - Povećanje zločina - Gubitak kulture i tradicije - Nedovoljna povezanost edukacijskog sustava sa razvojem turizma - Nedovoljna istraženost fenomena kanabis turizma 	PRIJETNJE

Destinacija koja se odluči za razvoj kanabis turizma najveću snagu i prednost ima u inovativnoj ponudi i lakoj prepoznatljivosti na tržištu jer iako postoje kanabis destinacije, njihov broj nije značajan. Velika snaga leži u trendu zdravog života, pa pobornici nerijetko izdvajaju veće iznose novca kako bi kupili proizvod organskog podrijetla ili samo saznali nešto više o dobrobitima kanabisa za zdravlje. Također, kanabis turizam, kao i drugi oblici turizma, donosi financijske blagodati lokalnom i državnom proračunu, isključuje sezonalnost ponude i može razviti široki spektar ponude u svim gospodarskim granama. Slabosti razvoja kanabis turizma u destinaciji leže prvenstveno u lošoj reputaciji destinacije na turističkom tržištu zbog očekivanog devijantnog ponašanja posjetitelja i zdravstvenih posljedica konzumacije, a nemogućnošću oglašavanja teško je približiti pozitivne strane kanabis turizma skepticima. Posebne regulacije za konzumaciju kanabisa u smještaju vrlo su velik pothvat za hotele koji bi morali mnogo uložiti kako bi se prilagodili potrebama kanaturista. Međutim, prilika leži u nepostojanju velike konkurencije stoga adaptacija smještaja za neke hotelijere može biti pravi potez, a za radnike prilika za novim

poslovima. Legalizacija kanabisa pokreće razvoj industrije (poljoprivredna, tekstilna, prehrambena, kemijska...), revitalizira zapostavljena područja (npr. uzgoj biljaka u ruralnim područjima, posjet turista plantažama..), njegova prodaja postaje transparentna što kroz budućnost donosi ukidanje crnog tržišta. Sve to dovodi do različitih suradnji na svjetskoj razini i osnaživanju svjetske trgovine. Ukoliko se destinacija odluči za razvoj ponude kanabis turizma, to mora biti dugoročna odluka popraćena prilagođenom zakonskom regulativom jer bi svaka promjena zakona mogla biti kobna za razvoj ovog oblika turizma. Osim gubitka kulture i tradicije koje prije ili kasnije dođe kroz demonstracijski efekt, moguće je i povećanje zločina unutar destinacije. Nedovoljna povezanost edukacijskog sustava sa razvojem turizma u destinaciji može dovesti do manjka osposobljenih djelatnika za kanaturizam što utječe na kvalitetu ponude u destinaciji, a na samom koncu i na zadovoljstvo turista pruženom uslugom. Prijetnja je svakako i nedovoljan broj istraživanja na temu kanabis turizma i praćenje rezultata nakon razvoja istog stoga je vrlo teška odluka za političare i turističke stručnjake krenuti razvijati destinaciju u tom smjeru.

5.3. Trendovi i izazovi u razvoju kanabis turizma

Turizam se temelji na različitim resursima koji sinergijskim djelovanjem stvaraju jedinstvenu turističku ponudu. Prilike unutar rastućeg tržišta za gostoljubivost usmjerenu na kanabis dobivaju sve veću mogućnost ostvarenja u implementaciji unutar turističke ponude. Tako u budućnosti možemo očekivati različiti spektar ponude kanabis destinacija kao što su npr. party autobusi, vjenčanja s temom kanabisa, sve veći rast industrije hrana i pića s kanabisom kao temeljnim sastojkom, konzumaciju kanabisa u avionu, luksuzna kanabis putovanja, opsežniju wellness ponudu, različite edukacije za poslove vezane uz kanabis industriju, porast broja umirovljenika u kanabis turizmu, organizacija game-ing konferencija u destinacijama kanabis turizma, razvoj aplikacija, automati za prodaju, žene konzumenti kanabisa itd.

Unatoč globalizaciji, reformama i liberalizaciji kanabisa u mnogim zemljama, destinacije kanabis turizma suočavaju se sa mnogim izazovima. Opće mišljenje o devijantnosti kanabisa duboko je ukorijenjeno u različite strukture, zakone i procese

pa je teško uskladiti sve komplementarne faktore kanabis turizma. Politička rješenja nedovoljno su fokusirana na njihovo usklađivanje stoga su destinacije konstantno u neizvjesnosti i u procesu traženja rješenja koja su opće prihvaćena.

- Konzumacija na javnim mjestima

Konzumaciju kanabisa mora biti unutar ograničenog privatnog vlasništva, 420 prostora za iznajmljivanje ili hotelske sobe ili ustanove s odobrenim prostorom za uživanje marihuane.

- 420 smještaj

Još jedna poteškoća, ali i izazov kanabis turizma uzrokovan zakonima o javnoj potrošnji, a nastaje kad turisti nakon kupnje kanabisa otkriju da ga nemaju gdje legalno konzumirati. Većina glavnih hotelskih lanaca zabranjuje sve oblike pušenja u svojim prostorijama. Rastuća turistička industrija kanabis turizma stvorila je hotele prilagođene kanabisu koji svojim gostima nude posebne pogodnosti usredotočene na tematsko putovanje u znaku kanabisa. Postoji još mnogo mogućnosti za razvoj turističkog smještaja kanaturizma.

- Prekomjerna konzumacija

Novacima je lako pretjerati s konzumacijom, ali čak i iskusni poznavatelji kanabisa znaju pretjerati s obzirom na široku ponudu proizvoda koji su dostupni u prodavaonicama. Ovo često zna biti slučaj s jestivim proizvodima gdje netko sat vremena nakon konzumacije ne osjeća nikakve efekte pa nakon toga pojedju još jednu ili dvije porcije, nesvjesni da učinci prve porcije još nisu započeli. Stručnjaci savjetuju onima koji su novi u konzumaciji određenog proizvoda da započnu s malom dozom i konzumiraju je vrlo sporo.

- Metode plaćanja

Putnici moraju biti spremni na više načina plaćanja. Neke prodavaonice kanabisa ne primaju gotovinu, dok druge inzistiraju isključivo na gotovinskom plaćanju uglavnom u nekim državama SAD-a dok se ne promijeni savezni zakon o kanabisu jer banke ne smiju posjedovati novac povezan s kanabisom.

- Posjedovanje- zakoni o putovanju

Iako je legalizacija na mnogim mjestima otvorila vrata razvoju kanabis turizma, stvorila je i potencijal za nesporazume oko javnog posjedovanja i putovanja. Dozvoljena količina razlikuje se od države do države.

- Nemogućnost promocije kanabis turizma

Jedan od najvećih izazova, potencijalni kanaturisti znaju ostati iznenađeni nedostatkom informacija kad posjete web stranice turističkih zajednica koji razvijaju kanaturizam. Razlog tome je zakon koji zabranjuje promociju i oglašavanje kanabisa. Upravo ovakve restrikcije rezultiraju potrebom za kreativnim rješenjima

- Istraživanja o kanaturizmu

Postoji nedostatak akademskog istraživanja kako u količini tako i kvaliteti informacija, posebno u ugostiteljstvu i turističkoj industriji. Za razumijevanje je potrebno istraživanje novih turističkih pothvata i mogućnosti uključujući utjecaje, obracse potražnje i ponude, profile potrošnje i upravljanje zakonima vezanim uz konzumaciju kanabisa. Istraživanja o kanabis turizmu moraju sadržavati različite podatke o: demografiji, psihologiji i potrošačkim navikama

- Osvajanje novih tržišta

Prema Mintel istraživanju o iskustvenim putovanjima iz 2019.godine čak 44% putnika voli probati nešto što nikad ranije nisu napravili. Konzumacija kanabisa može biti odličan izazov za ovključno za budući rast kanabis turizma bit će edukacija potrošača otvorenih prema kanabisu, ali i upoznavanje sa kanabisom onih koji smatraju da je njegova upotreba devijantna. Smatra se da će upravo prehrambena industrija utjecati na upoznavanje s kanabisom i bolje razumijevanje. Hrana i piće mogu biti odličan uvod za nove korisnike što može potencijalno dovesti do upotrebe drugih kanabis proizvoda pa i želje za upoznavanjem kanabis destinacije. Uključivanjem poruka vezanih uz kanabis u marketinške kampanje i pakiranje proizvoda, marke hrane i

pića mogu se igrati na tržištu bez ogromnih ulaganja u istraživanje i razvoj, te na taj način približiti ideju kanabisa potrošačima.⁷⁵

Sve veći broj država radi na legalizaciji rekreacijskog kanabisa, stoga se u budućnosti očekuje veoma dinamično tržište kanabis turizma. Efekti legalizacije i pogodnosti koje uživaju države koje su ranije usvojile legalizaciju, kao npr. Colorado ili Nizozemska, će s vremenom nestati jer će ljudi imati legalan pristup kanabisu u nekoj bližoj i pristupačnijoj destinaciji. Zbog toga je vrlo bitno da države koje su već usvojile legalizaciju, ili one koje to pokušavaju, izrade dugoročni plan koji će razvijati industriju na održiv način, odrediti buduća natjecanja, riješiti zdravstvene i socijalne probleme. Uz porast konkurencije i opadajuću cijenu rekreacijskoj kanabisa, vjerojatno će se povećati i potrošnja istog. Raširena legalizacija gotovo sigurno će promijeniti percepciju javnosti o konzumaciji kanabisa i smanjiti negativnu sintagmu. Potrebni su sustavniji i konstruktivniji programi istraživanja turizma kako bi se u potpunosti razumio ovaj, još uvijek kontroverzni oblik turizma.

⁷⁵ <https://www.healtheuropa.eu/cannabis-edibles-are-leading-canadas-cannabis-market-in-2020/98093/>

6. Zaključak

Konzumacija kanabisa pitanje je koje u turističkoj literaturi još uvijek nije dobilo značajnu pozornost. Postoji podjela u mišljenjima oko legalizacije zbog svjesnosti pozitivnih i negativnih utjecaja na ljudsko zdravlje. Svjetska politika 21.stoljeća postaje sve liberalnija pa je sve veći broj zemalja koje popuštaju davno donešene zakone o zabrani konzumacije kanabisa. Sve je više onih koji se usredotočavaju na pozitivne utjecaje stoga je u posljednje vrijeme sve češća legalizacija kanabisa u medicinske svrhe. Koncept medikalizacije sa sobom donosi normalizaciju stavova o kanabisu, što sa sobom povlači i korištenje u rekreativne svrhe. Zahvaljujući buntu i reformama supkultura prošlog stoljeća, kanabis se proširio svijetom, ali i dobio reputaciju devijantnosti. U suvremenom društvu kanabis i dalje ima status droge, no vjeruje se da će kroz socijalne procese izgubiti davno stečen status i postati svakodnevni prihvatljiv proizvod u društvu. Razvojem tehnologije i društva, budi se svijest o ljekovitim svojstvima biljaka i važnosti očuvanja prirode pa se sukladno tome vrše različita istraživanja o utjecajima kanabisa u medicinske i rekreativne svrhe.

Ovaj rad definira pojam kanabis turizma, analizira uvjete razvoja i donosi objašnjenja potrebe za istim. Kanabis turizam često je marginaliziran od strane političkog ustroja države i turističke industrije jer zahtijeva promjene i prilagođavanje zakona, te sinergiju državnih i lokalnih jedinica kako bi se kreiranje turističke ponude nesmetno odvijalo. Lakše je shvatiti razvoj kanabis turizma kada se turizam shvaća kao društvena praksa, a ne samo kao industrija. Ubrzani stil života doveo je do potrebe za otuđivanjem i bijegom od stvarnosti pa je sve više onih koji posežu za konzumacijom kanabisa kako bi se opustili od svakodnevnog stresa. Kanaturisti imaju različite motive dolaska u destinacije kanabis turizma, neki se žele educirati o dobrobitima kanabisa, neki eksperimentirati, a neki samo teže legalnoj konzumaciji.

Potencijal za uspostavu tržišta kanabis turizma često se zanemaruje ili mu se pridaje vrlo malo pozornosti. Međutim, istraživanja otkrivaju kako je konzumiranje kanabisa postalo globalno popularno, a budući da je legalizacija rekreativnog kanabisa u mnogim zemljama još uvijek u početnoj fazi, prerano je za mjerenje koristi i posljedica. Turistička ponuda destinacija kanabis turizma se vrlo brzo razvija. Postoje turističke aktivnosti temeljene na rekreativnom i medicinskom kanabisu i kao takve privlače kanaturiste različite motivacije. Jedne od najpoznatijih svjetskih destinacija kanabis turizma su: Nizozemska, točnije Amsterdam, Colorado i Kanada. U radu su

obrađene njihove strategije, predviđanja i usporedbe turističkih dolazaka prije i nakon legalizacije, iako je velik dio rezultata samo pretpostavka bez formalnih izvora. Trenutačni razvoj kanabis turizma zahtijeva veću istraživačku pažnju i bolje razumijevanje. Premda konzumacija droga u većini slučajeva nije osnovna privlačnost za turiste, istraživanja pokazuju da su oni prilično voljni doživjeti uporabu droge kao takve.

Države se odriču svojih zakona u korist regulacije tržišta što utječe na pravne i ekonomske aspekte društvenog života. Tradicionalni pristupi imaju tendenciju da se usmjeravaju na negativne zdravstvene utjecaje, dok suvremeni promoviraju blagodati kanabisa na zdravlje. Buduća istraživanja kanabis turizma od velike su važnosti za ovaj rastući segment jer tržište stvara različite izazove kojima se destinacije u kratkom roku moraju prilagoditi kako bi nesmetano nastavile razvijati svoje turističke strategije turizma posebnog interesa.

Kanabis turizam donosi pozitivne i negativne društvene i ekonomske posljedice u destinaciju zato je vrlo važno pratiti rezultate i reagirati na odstupanja od strategije. Edukacija zaposlenika i kreiranje novih radnih mjesta neizbježni su čimbenici razvoja tog oblika turizma. Još je mnogo neriješenih pitanja i neprilagođenih politika u destinacijama kanabis turizma koja se rješavaju kroz praksu. Proces normalizacije počinje se širiti globalno pa je sve više onih koji putuju u inozemstvo kako bi se uključili u potrošačku aktivnost koja se u njihovom društvenom okruženju i dalje smatra devijantnom. Trenutačno, po svemu sudeći, kanabis je društveno najprihvatljiviji na području Europe i Amerike, stoga se u budućnosti očekuje veliki broj turista sa Istoka gdje su još uvijek rašireni konzervativni politički stavovi o kanabisu.

Literatura

Knjige:

Abel E.L., *Marihuana - The First Twelve Thousand Years*, Springer US, 1980.

Barry C., Dennis P., *Marihuana*, Celeber, Zagreb, 2004

Bennet C., *Cannabis and the Soma Solution*, Trine Day ,2010.

Booth M., *Cannabis: A history*, Bantam, New Ed Edition, 2004.

Brownlee N., *This is cannabis*, Sanctuary Publishing, London, 2002.

Dubreta N., *Društvo i odnos prema drogama*, Hrvatska sveučilišna naklada, 2005.

Plečko D., *Droge: bič novog doba*, K-2, Samobor, 1997.

Rojek C., *Leasure and culture*, Palgrave Macmillan UK, 2000.

Turner L., Ash J., *The Golden Hordes: International Tourism and the Pleasure Periphery*, Constable, London 1975.

Internet izvori:

Batori M, Žerovnik A., Barać K., Babić D., Pozitivni učinci kanabisa na zdravlje, Zdravstveni glasnik, 2018.,
https://fzs.sum.ba/sites/default/files/Zdravstveni%20glasnik%202018,%20November,%20No.%208_0.pdf (pristupljeno 26.svibnja 2020.)

Bauman B., *Connecting with the community: Researchers on the economic benefits of marijuana tourism*, 2016., <https://connection.sagepub.com/blog/sage-connection/2016/11/22/connecting-with-the-community-researchers-on-the-economic-benefits-of-marijuana-tourism/> (pristupljeno 15.srpnja 2020.)

Belhassen Y., N. Uriely, *Drugs and Tourists' Experiences*, 2005.,
https://www.researchgate.net/publication/252376195_Drugs_and_Tourists'_Experiences (pristupljeno 11.svibnja 2020.)

Belhassen Y., Santos C.A., Uriely N., *Cannabis Usage in Tourism: A Sociological Perspective*, Leisure studies, 2007.,
https://www.researchgate.net/publication/237546236_Cannabis_Usage_in_Tourism_A_Sociological_Perspective (pristupljeno 01.svibnja 2020.)

Canadian Centre on Substance use and addiction, Cannabis, 2018.,
<https://www.ccsa.ca/sites/default/files/2019-04/CCSA-Canadian-Drug-Summary-Cannabis-2018-en.pdf> (pristupljeno 27.srpnja 2020.)

Conway J., *Marijuana sales revenue in Colorado from January 2018 to September 2019.*, <https://www.statista.com/statistics/529969/marijuana-sales-revenue-in-colorado/> (pristupljeno 04.srpnja 2020.)

Draven J., *Hot topic: The rise of cannabis tourism*, 2019.,
<https://www.nationalgeographic.co.uk/travel/2019/01/hot-topic-rise-cannabis-tourism> (pristupljeno 09.kolovoza 2020.)

Friedman S., *How legal marijuana affects the tourism industry*, 2018.,
<https://www.theodysseyonline.com/how-legal-marijuana-affects-the-tourism-industry> (pristupljeno 24.travnja 2020.)

Giraud R.F., *Blazing a Trail: Cannabis Tourism in the United States*, 2019.,
https://www.academia.edu/40572131/Blazing_a_Trail_Cannabis_Tourism_in_the_United_States (pristupljeno 11.svibnja 2020.)

Health europa, *Cannabis edibles are leading Canada's cannabis market in 2020*, <https://www.healtheuropa.eu/cannabis-edibles-are-leading-canadas-cannabis-market-in-2020/98093/> (pristupljeno 27.lipnja 2020.)

Health europa, *Education and regulation for the EU cannabis market*, 2020.,
<https://www.healtheuropa.eu/education-and-regulation-for-the-eu-cannabis-market/101233/> (pristupljeno 11.srpnja 2020.)

Hoffman B., *Drug consumption tourism as a social phenomenon*, University of Warsaw, 2014.,
<http://www.uni-sz.bg/tsj/Vol.%2012,%20%20N4/B.Hofman.pdf> (pristupljeno 26.04.2020.)

Hrvatska gospodarska komora, Kanada – Analiza tržišta i mogućnosti ulaska hrvatskih MSP-ova, Listopad, 2018.,
<https://www.hgk.hr/documents/kanadahgkinteractivefin5c1b8ded399e6.pdf> (pristupljeno 12.05 2020.)

Ilić G., *Medikalizacija kanabisa u Hrvatskoj*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2016.,
http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/8003/1/DIPLOMSKI%20RAD_ILI%C4%86.pdf (pristupljeno 15. lipnja 2020.)

Jakešević A., Martinac M., *Prevalencija zlouporabe marihuane i hašiša među učenicima srednjih škola u Jajcu*, Zdravstveni glasnik, 2015.,
<https://fzs.sum.ba/sites/default/files/FZS%20Zdravstveni%20glasnik.pdf> (pristupljeno 10.srpnja 2020.)

Jenkins C., *Cannabis tourism*, 2019., <https://www.cnbs.org/cannabis-101/cannabis-tourism/> (pristupljeno 14. Svibnja 2020.)

Kanabis <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=30142> (pristupljeno 23.travnja 2020.)

Knoema, *Worlds data atlas, Netherlands*, <https://knoema.com/atlas/Netherlands/topics/Tourism> (pristupljeno 27.srpnja 2020.)

Kolak I., *Tabu turizam u Europskoj Uniji*, Završni rad, Međimursko sveučilište u Čakovcu- Stručni studij menadžmenta u turizma i sporta, 2016., <https://zir.nsk.hr/islandora/object/mev%3A475/datastream/PDF/view> (pristupljeno 12.svibnja 2020.)

Korf D.J., *Dutch coffee shops and trends in cannabis use*, University of Amsterdam, 2002., https://www.researchgate.net/publication/11091174_Dutch_coffee_shops_and_trends_in_cannabis_use (pristupljeno 13.srpnja 2020.)

Macrotrends, *Netherlands Tourism Statistics 1995-2020*, <https://www.macrotrends.net/countries/NLD/netherlands/tourism-statistics> (pristupljeno 16.kolovoza 2020.)

Markus Klarić M., Klarić D., Brborović O., Capak K., *Marihuana – zlouporaba i medicinska uporaba*, J. appl. health sci. 2020., <http://jahs.eu/hr/hrvatski-volume-6-number-1-march-2020/marihuana-zlouporaba-i-medicinska-uporaba/> (pristupljeno 30.kolovoza 2020.)

Matczak A., Adam P., *Cannabis Indica as a Motivation for Foreign Travel by Polish Citizens*, 2016., https://www.researchgate.net/publication/317806836_Cannabis_Indica_as_a_Motivation_for_Foreign_Travel_by_Polish_Citizens (pristupljeno 26.srpnja 2020.)

Medical Marijuana Infographic : 6 Cannabis Facts and Statistics 2016, <https://www.trendstatistics.com/health/6-medical-marijuana-facts-infographic-cannabis-statistics-2016/> (pristupljeno 18.lipnja 2020.)

Monin B., Jordan A.H., *The Dynamic Moral Self: A Social Psychological Perspective*, Stanford University, 2009., https://www.researchgate.net/publication/278669026_The_Dynamic_Moral_Self_A_Social_Psychological_Perspective (pristupljeno 11.kolovoza 2020.)

Neziri H., *Primjena marihuane u terapijske svrhe - pro i contra*, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Farmaceutskobiokemijski fakultet, 2015., <https://zir.nsk.hr/islandora/object/pharma%3A57/datastream/PDF/view> (pristupljeno 12.09.2020)

Nomme M., Stiling Blichfeldt B., *Marijuana tourism in Denver*, 2017.,
https://www.sdu.dk/-/media/files/om_sdu/centre/c_turisme_inn_kult/tic/tic+talks/tic+working+paper+1.pdf?l_a=en&hash=F625E68490001FABE312D5BA96B591788823789D (pristupljeno 26.srpnja 2020.)

Pavić Mikolaučić I., *Štetan utjecaj marihuane na naše tijelo*, Zavod za javno zdravstvo Dubrovačko- neretvanske županije,
<https://www.zzjzdnz.hr/hr/zdravlje/mentalno-zdravlje/234-ch-0> (pristupljeno 10.svibnja 2020.)

Peretti Watel P., Lorente F., *Cannabis use, sport practice and other leisure activities at the end of adolescence*,
https://www.researchgate.net/publication/8663288_Cannabis_use_sport_practice_and_other_leisure_activities_at_the_end_of_adolescence (pristupljeno 29.kolovoza 2020.)

Pešić M., *Marihuana*, Zavod za javno zdravstvo Varaždinske županije,
<http://zzjzzv.hr/index.php?gid=35&aid=54> (pristupljeno 18.svibnja.2020.)

Petak M., *Upotreba konoplje – etnološko- antropološki i bioetički aspekti*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2016.,
<http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/8709/1/ZAVRSNA%20VERZIJA%20DIPLOMSKO%20RADA%20MIRNA%20PETAK.pdf> (pristupljeno 14.lipnja 2020.)

Rastafarijanizam <https://www.znanje.org/i/i26/06iv10/06iv1014/rastafarijanizam.htm>
(pristupljeno 12.kolovoza 2020.)

Report of the Senate special committee on illegal drugs, Cannabis: Our position for a Canadian public policy, 2002.,
<https://sencanada.ca/content/sen/committee/371/ille/rep/summary-e.pdf> (pristupljeno 24.svibnja 2020.)

Resonance, The future of cannabis in Canada- A post-legalization study of national sentiment, 2019., <http://media.resonanceco.com/uploads/2019/03/Resonance-2019-The-Future-of-Cannabis-in-Canada-Report3.pdf> (pristupljeno 29.lipnja 2020.)

Rubin V., *Cannabis and culture*, Mouton de Gruyter, 1975.,
https://books.google.hr/books?id=qCRNRGOhNA4C&pg=PA77&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (pristupljeno 14.kolovoza 2020.)

Secorun Palet S., *Weed Tourism: Have You Booked Your Reservation?*, 2014.,
<https://www.nationalgeographic.com/news/2014/10/141018-marijuana-tourism-weed-pot-colorado-law/> (pristupljeno 11.lipnja 2020.)

Ten tips for using drugs in Amsterdam, 2014.,
<https://www.amsterdamredlightdistricttour.com/news/10-tips-for-using-drugs-in-amsterdam/> (pristupljeno 03.svibnja 2020.)

The European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addition (EMCDDA), *Netherlands- Country drug report 2019.*, https://www.emcdda.europa.eu/countries/drug-reports/2019/netherlands/drug-use_en (pristupljeno 06.lipnja 2020.)

Tofant J., Povezanost nacionalnog identiteta s osobnim i kolektivnim samopoštovanjem, Diplomski rad, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Odsjek za psihologiju, 2004., <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/109/1/JasminaTofant.pdf> (pristupljeno 09.srpnja 2020.)

Turner J.C., Hogg M.A., Oakes P.J., Reicher S.D., Wetherell M.S., *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*, Basil Blackwell, 1987. <https://psycnet.apa.org/record/1987-98657-000> (pristupljeno 10.svibnja 2020.)

Valdez A., Sifanek S.J., *Getting High and Getting By: Dimensions of Drug Selling Behaviors among American Mexican Gang Members in South Texas*, 2004., <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3016854/> (pristupljeno 02.svibnja 2020.)

Wagener D., Thomas S., *Marijuana Addiction facts: Is marijuana physically addictive?*, <https://americanaddictioncenters.org/marijuana-rehab/is-it-addictive> (pristupljeno 07.srpnja 2020.)

Wickens E., *The consumption of cultural experiences in city tourism*, 2016., <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1467358416646606> (pristupljeno 11.svibnja 2020.)

World health organization, https://www.who.int/substance_abuse/facts/cannabis/en/ (pristupljeno 22.kolovoza 2020)

Ying T., Wen J., Shan S., *Is Cannabis Tourism Deviant? A Theoretical Perspective*, 2019., https://www.researchgate.net/publication/336568300_Is_Cannabis_Tourism_Deviant_A_Theoretical_Perspective (pristupljeno 13.svibnja 2020.)

Zekanović L., *Povijesni pregled razvoja zdravstva i zdravstvenog turizma u Zadarskoj županiji*, Završni rad, Sveučilište u Zadru: Odjel za turizam i komunikacijske znanosti, 2018., <https://repositorij.unizd.hr/islandora/object/unizd%3A2282/datastream/PDF/view> (pristupljeno 13.srpnja 2020.)

Zuardi A., *Cannabidiol: From an inactive cannabinoid to a drug with wide spectrum of action*, https://www.researchgate.net/publication/23297994_Cannabidiol_From_an_inactive_cannabinoid_to_a_drug_with_wide_spectrum_of_action (pristupljeno 24.kolovoza.2020)

Sažetak

S obzirom na trend legalizacije medicinskog i rekreativnog kanabisa posljednjih godina, javlja se potreba za proučavanjem turizma koji se prilagođava društvenim promjenama. Ovaj rad predstavlja studiju turizma kanabisa, nudi definiciju kanabis turizma, proučava motivaciju putnika za posjećivanjem destinacija kanabisa i pruža uvid u primjere zemalja koje posljednjih godina razvijaju turističku kanabis ponudu. Također raspravlja o pozitivnim i negativnim učincima u destinacijama, prepoznaje izazove kanabis turizma i buduće trendove razvoja.

Ključne riječi: kanabis kultura, kanabis turizam, kanaturisti, rekreacijski kanabis, medicinski kanabis, turistička ponuda

Summary

Considering the trend of legalization of medical and recreational cannabis in recent years, there is a need to study tourism that adjusts to social change. This work presents the study of cannabis tourism, offers a definition of cannabis tourism, studies motivation of travelers to visit cannabis destinations and provides insight into models of countries that have been developing cannabis tourism in recent years. It also discusses the positive and negative effects in destinations, recognizes the challenges of cannabis tourism and future development trends.

Key words: cannabis culture, cannabis tourism, cannatourists, recreational cannabis, medical cannabis